

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Diplomová práce

Rozdíly ve způsobu trávení volného času
žáků 2. stupně základní školy žijících
ve městě a na venkově

Differences in Use of Leisure Time
of Students in Second Stage of Basic
Education Living in Town and in Country

Vypracovala: Lenka Dražková
Vedoucí práce: PhDr. Iva Žlábková, Ph.D.

České Budějovice 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nekrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích 18. 4. 2014

Lenka Dražková

Poděkování:

Ráda bych vyjádřila poděkování vedoucí mé diplomové práce PhDr. Ivě Žlábkové, Ph.D. za čas, který mi věnovala, za cenné rady, připomínky a ochotu při konzultacích. Dále bych chtěla poděkovat ředitelům škol, učitelům a žákům, kteří se ochotně zúčastnili výzkumu. Poděkování patří také rodině, která mě při studiu podporovala.

Anotace

Diplomová práce se zabývá volným časem dětí na druhém stupni základní školy. Zjišťuje rozdíly v trávení volného času dětí žijících ve městě a na vesnici.

V teoretické části je zpracován volný čas, funkce volného času a funkce výchovy ve volném čase. Dále jsou vymezeny volnočasové zájmové aktivity, vysvětlena je organizovanost a neorganizovanost volného času. Přiblíženy jsou i prostory, kde děti mohou trávit volný čas. Stručně je v práci popsán tělesný a psychický vývoj dítěte staršího školního věku.

V praktické části byla zvolena dotazníková metoda. Jsou zde stanovené cíle a předpoklady výzkumu. Šetření se zúčastnili žáci ze tří škol, jedné školy městské a dvou škol vesnických v ORP Sušice. Zjištěné rozdíly ve volném čase dětí ve městě a na venkově jsou shrnuty v závěru práce.

Klíčová slova:

volný čas

volnočasové aktivity

žák

prostory pro volný čas

Abstract

The diploma thesis deals with the leisure time of children at second stage of elementary school. It identifies differences in leisure time of children living in the city and in the countryside.

In the theoretical part the leisure time is processed, functions of leisure time and function of education in the leisure time. Further there are defined leisure time interest activities, there is explained the organization and disorganization of leisure time. There are also described places where children can spend their leisure time. In the thesis there is briefly described the physical and mental development of the child's older school age.

For the practical part it was chosen the questionnaire method. There are set goals and assumptions of the research. The investigation was attended by pupils from three schools, one school of urban and two rural schools in the district of Sušice. The identified differences in leisure time of children in the city and in the countryside are summarized in the conclusion of the thesis.

Keywords:

leisure time

leisure time activities

pupil

places for leisure time

Obsah

Úvod.....	8
I. Teoretická část.....	10
1 Volný čas	10
1.1 Volný čas dětí.....	11
1.2 Využívání volného času	13
1.3 Volnočasové aktivity.....	15
1.4 Volný čas dětí ve městě a na venkově	18
1.5 Funkce výchovy mimo vyučování	20
1.6 Funkce volného času	22
1.7 Cíle výchovy ve volném čase.....	23
2 Volnočasové zájmové aktivity.....	25
2.1 Zájmové aktivity společenskovední.....	26
2.2 Zájmové aktivity pracovní-technické	26
2.3 Zájmové aktivity přírodovědné	27
2.4 Zájmové aktivity estetickovýchovné.....	28
2.5 Zájmové aktivity tělovýchovné.....	30
3 Organizované a neorganizované trávení volného času.....	32
4 Prostory, kde mohou děti trávit volný čas	35
4.1 Školní kluby	36
4.2 Střediska volného času	38
4.3 Základní umělecké školy.....	39
4.4 Další instituce.....	41
4.5 Sportovní kluby.....	43
4.6 Další prostory, kde děti mohou trávit volný čas	43
5 Charakteristika žáka druhého stupně základní školy	46
II. Praktická část	50
6 Charakteristika výzkumu	50
6.1 Cíl a předpoklady výzkumu	50
6.2 Metody výzkumu	51
6.3 Charakteristika výzkumného vzorku.....	51
6.4 Vyhodnocení výzkumu	52
6.5 Výsledky a interpretace výzkumu.....	52

6.5.1	Počet zájmových kroužků.....	53
6.5.2	Pobyt v přírodě.....	54
6.5.3	Návštěvnost kulturních zařízení.....	55
6.5.4	Pohybové aktivity	56
6.5.5	Čas věnovaný domácím pracím	57
6.5.5.1	Dny v týdnu věnované domácím pracím.....	57
6.5.5.2	Čas věnovaný domácím pracím během dne	58
6.5.5.3	Celkový čas věnovaný domácím pracím během týdne	59
6.5.6	Neorganizované aktivity	60
6.5.7	Sledování televize	61
6.5.7.1	Dny v týdnu věnované sledování televize	61
6.5.7.2	Čas věnovaný sledování televize během dne	62
6.5.7.3	Celkový čas věnovaný sledování televize během týdne.....	63
6.5.8	Čas věnovaný počítači	65
6.5.8.1	Dny v týdnu věnované počítači	65
6.5.8.2	Čas věnovaný počítači během dne	66
6.5.8.3	Celkový čas věnovaný počítači během týdne.....	67
7	Diskuze	69
	Závěr	72
	Seznam použitých zdrojů.....	74
	Přílohy.....	77

Úvod

Čas, během něhož člověk nemusí vykonávat žádné povinnosti, ale naopak se věnuje činnostem, které ho baví a naplňují, označujeme jako volný čas. U volného času dětí, na něž je práce zaměřena, je třeba uvést, že do jejich volného času nepatří vyučování a další povinné školní činnosti.

Každý člověk disponuje určitým množstvím volného času, někdo má volného času mnoho, druhému naopak nepostačuje. Může se věnovat činnostem aktivním nebo naopak pasivním. Náplň a rozsah volného času je u každého člověka zcela individuální, záleží na možnostech a schopnostech daného jedince. Není překvapující, že právě děti na vesnici mají většinou méně příležitostí, jak svůj volný čas hodnotně využít, např. chybějí zájmové kroužky apod.

Rozdíly mezi vesnicí a městem se v mnoha ohledech postupně stírají, v diplomové práci bude sledováno, jak se tato diferenciací promítne do náplně volného času dětí.

Vzhledem k tomu, že sama pocházím z vesnice a za všemi zájmovými kroužky jsem musela dojíždět do sousedního města, jelikož naše obec neposkytovala zázemí organizovaným aktivitám, zvolila jsem dané téma diplomové práce, která bude odhalovat, jaký trend převládá v náplni volného času mezi dětmi z vesnice, ale i z města.

Diplomová práce se skládá z části teoretické a praktické. V úvodní kapitole teoretické části je definován klíčový pojem volný čas. Následně jsou vysvětleny další důležité pojmy např. zájem, organizované a neorganizované trávení volného času. Dále jsou popsány některé problematiky a specifika volného času dětí, funkce a cíle volného času. Posléze je pozornost věnována volnočasovým zájmovým aktivitám a podrobněji jsou rozebrány prostory, kde děti ve svém volném čase mohou pobývat. Poslední teoretická část je soustředěna na stručnou charakteristiku dítěte druhého stupně základní školy.

Praktická část je věnována výzkumu. Jsou zde uvedeny předpoklady výzkumu a je charakterizován výzkumný vzorek. Výzkum byl zaměřený konkrétně na lokalitu Sušicka a okolí. Vybrány byly tři školy, dvě na vesnici a jedna ve městě. Městskou školu reprezentovala ZŠ Lerchova v Sušici a vesnické školy zastupovaly ZŠ Velhartice, která je zároveň jedinou základní školou s druhým stupněm na vesnici v ORP Sušice, a ZŠ Kolinec, který má status městys. Pro účely diplomové práce lze ZŠ Kolinec zařadit mezi školy vesnické, protože odpovídá velikostí a počtem obyvatel vesnici. Na konci práce jsou shrnuty výsledky výzkumu a jsou vyhodnoceny původní předpoklady.

Cílem diplomové práce bylo přiblížit problematiku volného času, význam žádoucího naplnění volného času a především zjistit, jaký je rozdíl v trávení volného času dětí ve městě a na venkově. Jaké aktivity žáci z různých velkých obcí ve volném čase upřednostňují a kolik jim věnují času. Přečtení mé práce může vést rodiče dětí či samotné žáky k zamyšlení, zda svůj volný čas využívají smysluplně a hodnotně a případně je může motivovat k žádoucí změně.

I. Teoretická část

1 Volný čas

Volný čas je opakem sféry povinností a jeho neodmyslitelnou součástí je dobrovolná volba činností. Aktivita, které člověk ve volném čase vykonává, se vyznačují přitažlivostí, příjemnými zážitky, umožňují jedinci odpočinek, relaxaci a kompenzaci pracovních povinností. Ve svém volném čase dítě nabírá síly k plnění svých úkolů. Pokud dítě volný čas využívá kvalitně, ovlivňuje jeho tělesné i duševní zdraví a přispívá k vytváření pozitivních mezilidských vztahů. Člověk, který je odpočatý, zároveň podává i vyšší pracovní výkony. Z tohoto důvodu je prospěšné, aby se již děti naučily se svým volným časem co nejlépe hospodařit. Pedagogické ovlivňování volného času dětí se stává důležitou součástí výchovného působení.¹

Postavení volného času ve společnosti se v průběhu dějin vyvíjelo, mohutným vývojem prošlo ve 20. století. Výrazně narostl jeho význam, vliv i rozsah. Díky vývoji společnosti docházelo ke změně obsahů a způsobů realizace volného času, především ve druhé polovině 20. století.²

Nejprve je nutné pojem volný čas vysvětlit. V literatuře se uvádí mnoho definic volného času, které se v základních bodech shodují. B. Hofbauer vymezuje volný čas: „*Volný čas je částí lidského života mimo čas pracovní (návštěva školy a pracovní proces) a tzv. čas vázaný, který zahrnuje biofyziologické potřeby člověka (spánek, jídlo, osobní hygienu), chod rodiny, provoz domácnosti, péči o děti, dojíždění za prací a další nutné mimopracovní povinnosti. Volný čas je dobou, kterou má po splnění těchto potřeb a povinností člověk k dispozici pro činnosti seburčující a sebevytvářející.*“³

Pro srovnání je potřeba uvést definici od jiného autora. J. Němec a kolektiv charakterizují volný čas slovy: „*Je to čas, v němž člověk svobodně volí a dělá takové činnosti, které mu přinášejí radost, potěšení, zábavu, odpočinek, které obnovují a rozvíjejí jeho tělesné a duševní schopnosti, popř. i tvůrčí schopnosti.*“ Je to čas, v němž je člověk

¹ Srov. HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Karolinum, 2003, s. 19–20.

² Srov. HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Karolinum, 2003, s. 3.

³ HOFBAUER, B. Východiska, souvislosti, perspektivy. In HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 10.

*sám sebou, nejvíce patří sám sobě, kdy koná převážně svobodně a dobrovolně činnosti pro sebe, popř. pro druhé, ze svého vnitřního popudu a zájmu.*⁴

Obě uvedené definice se shodují v tom, že se jedná o čas, který je oprostěný od všech povinností a člověk se svobodně rozhoduje, jak svůj čas vyplní. Volí takové aktivity, které ho baví, přinášejí mu potěšení a zároveň rozvíjí jeho schopnosti. B. Hofbauer navíc v definici zmiňuje i čas tzv. vázaný, čas věnovaný biofyziologickým potřebám, který společně s časem pracovním nepatří do volného času.

Pro doplnění uvedené definice volného času od I. Slepíčkové. „*Volný čas lze v souhrnu definovat jako dobu, časový prostor, v němž jedinec nemá žádné povinnosti vůči sobě ani druhým lidem a v němž se pouze na základě svého vlastního svobodného rozhodnutí věnuje vybraným činnostem. Tyto činnosti ho baví, přinášejí mu radost a uspokojení a nejsou zdrojem trvalých obav či pocitů úzkosti.*“⁵

I. Slepíčková ve své definici volného času, v porovnání s výše zmíněnými definicemi, navíc uvádí, že činnosti vykonávané ve volném čase v jedinci nevyvolávají pocity úzkosti a znepokojení.

B. Hofbauer⁶ kromě samotného volného času vymezuje i tzv. čas polovolný, do kterého se řadí takové aktivity, které se nacházejí na rozhraní času povinného a času vázaného. Jedná se o činnosti, které v jedinci vyvolávají pocit radosti a zároveň i možný praktický užitek. Příkladem může být práce na zahrádce nebo ruční práce.

Volný čas charakterizuje každý autor trochu jinak, obecně však lze konstatovat, že základem volného času je dobrovolný výběr činností. Zvolené aktivity jedinci přinášejí příjemné prožitky, činí mu radost a zároveň mohou pozitivně přispívat k jeho osobnímu rozvoji.

1.1 Volný čas dětí

U dětí je třeba zmínit, na rozdíl od většiny dospělých, že do jejich volného času nepatří vyučování a další úkony, které s vyučováním souvisí. Oproti dospělým je volný čas dětí vhodné pedagogicky ovlivňovat. Do jaké míry je vhodné ovlivňovat volný čas dětí,

⁴ NĚMEC, J. a kol. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 2002, s. 17.

⁵ SLEPIČKOVÁ, I. *Sport a volný čas*. Praha: Karolinum, 2005, s. 14.

⁶ Srov. HOFBAUER, B. *Východiska, souvislosti, perspektivy*. In HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 11.

závisí na několika faktorech. Jedním z nich je věk dítěte, dále jeho mentální a sociální vyspělost, ale i způsob rodinné výchovy.⁷

O pedagogickém ovlivňování volného času dětí a mládeže se lze dočíst téměř v každé literatuře, která se volnému času věnuje.

Také J. Němec⁸ a kolektiv ve svém díle upozorňují na pedagogické ovlivňování volného času. Shodně jako J. Pávková a kolektiv tvrdí, že děti a mládež je při výběru volnočasových aktivit žádoucí motivovat a vést z toho důvodu, že děti postrádají rozhled, zkušenosti a poznatky, aby si samy mohly vhodně volit zájmové činnosti. Zároveň zmiňují, že vedení by mělo být nenásilné a citlivé, dítě je třeba vhodně motivovat a poskytnout mu širokou nabídku činností, ze kterých by si samo dobrovolně vybralo.

Jak již bylo zmíněno, děti a mládež nemají dostatek zkušeností, aby se samy vhodně mohly rozhodnout, jak svůj volný čas naplní. Kdo tedy ovlivňuje, jaké činnosti bude dítě ve svém volném čase vykonávat, čemu bude svou pozornost věnovat a čemu ne? Na prvním místě je nutné uvést vliv rodiny. Rodiče mají ze zákona odpovědnost za vývoj dítěte (tělesný, citový, mravní). Rodiče jsou ti, kteří jsou pro dítě vzorem již od raného dětství. Samozřejmě vliv rodiny může být jak pozitivní, tak i negativní. V rodinách, které trpí některými prvky dysfunkčnosti, se častokrát stává, že nejeví zájem o to, co jejich dítě ve svém volném čase dělá a s kým se stýká. V uvedeném případě mohou jistým způsobem na dítě pedagogicky působit školy a výchovná zařízení. Pokud rodina a škola selžou, je nebezpečí, že dítě může propadnout sociálně nežádoucím jevům, jako je např. alkoholismus, vandalismus, agresivita apod. U dětí na druhém stupni základní školy narůstá vliv vrstevnických skupin, kamarádů, party, a hrozí nebezpečí, že se stanou součástí nežádoucí skupiny. Kromě rodiny a školy mají vliv na trávení volného času média, hromadné sdělovací prostředky, zejména televize a internet.⁹

O vlivu televize na děti není pochyb, ze všech médií nejvíce sledují televizi. Sledování televize u dětí má stále narůstající tendenci. Nejvíce sledují filmy, hudební programy, humorné pořady a seriály. Nejoblíbenější je mezi českými mladými lidmi stanice Nova, kterou odborníci hodnotí v zásadě negativně, jelikož zlehčuje násilí, vulgárně pojímá sex, je špatným vzorem pro děti, ohrožuje jejich psychický, sociální

⁷ Srov. PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B. Volný čas. In PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 13–14.

⁸ Srov. NĚMEC, J. a kol. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 2002, s. 17.

⁹ Srov. PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B. Volný čas. In PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 15–16.

a morální vývoj, zobrazuje agresivitu vůči určitým skupinám, jako jsou skupiny sociální, politické, náboženské, etnické a další.¹⁰

Zároveň je třeba si uvědomit, že období dospívání může přinášet řadu výchovných problémů. Jedinec hledá vlastní identitu, což je spojeno s úsilím o samostatnost a samostatné rozhodování o sobě. Náplň volného času dospívajícího je obrazem jeho zájmů a hodnotové orientace. V. Spousta¹¹ a kolektiv upozorňují, že silné řízení a organizování volného času dětí dospělými vnímá dospívající jako manipulaci, a proto ho v tomto ohledu mohou dospělí spíše demotivovat. Dospělý by měl zejména usilovat o pestrou nabídku volnočasových aktivit, ze kterých by mohla mládež vybírat.

Každé dítě disponuje s odlišným rozsahem volného času. S přechodem na druhý stupeň základní školy narůstají požadavky na domácí přípravu, někdy na dojíždění, a volného času dětem ubývá. Rozdíly ve volném čase dětí jsou individuální. Někteří mají volného času dostatek, jiní nemají skoro žádný. Odlišnosti v trávení volného času jsou také mezi dívkami a chlapci. Chlapci inklinují spíše k zájmům technickým, dívky naopak ke čtení, šití, domácím pracím.¹²

Volný čas je propojen s typem společnosti. Pokud společnost zajistí efektivní a hodnotné trávení volného času dětí a mladých lidí, napomůže tím urychlit rozvoj schopností nové generace a omezí rozvíjení sociálně-negativních jevů.¹³

Nenásilné pedagogické ovlivňování volného času má svůj nepochybný význam. Napomáhá k žádoucímu výběru aktivit a naopak eliminuje negativní aktivity. Důležité je děti motivovat a zajistit jim rozmanitou nabídku volnočasových aktivit. Kromě pedagogů má na trávení volného času dětí výrazný vliv jejich rodina, kamarádi, média, internet a televize, která mnohdy není tím nejlepším vzorem. Rozsah a náplň volného času je mezi jednotlivými dětmi velice individuální.

1.2 Využívání volného času

Pro každého jedince je důležitou součástí života volný čas. Pro organismus nejen dítěte, ale i dospělého má negativní vliv absence volného času. Příčin může být mnoho, často se však uvádí, že hlavním důvodem neexistence volného času je špatné

¹⁰ Srov. MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 100–101.

¹¹ Srov. SPOUSTA, V. et al. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1994, s. 31–31.

¹² Srov. VESELÁ, J. *Jak ve volném čase?* Hradec Králové: Gaudeamus, 1997, s. 6.

¹³ Srov. SAK, P.; SAKOVÁ, K. *Mládež na křižovatce*. Praha: Svoboda servis, 2004, s. 59.

zorganizování práce. Odpočaté dítě je aktivnější a podává vyšší pracovní výkony. Aktivity ve volném čase by měly být rovnoměrně vyváženy jak aktivním, tak pasivním odpočinkem. Při nedostatku odpočinku se dostavuje únava, která je způsobena dlouhodobou intenzivní činností, kterou může být učení, hra, práce, ale i zábava. Proto je nutný odpočinek, během něhož se tělo dítěte regeneruje, v opačném případě nastává nadměrné zatížení a vyčerpání. Únava se projevuje zpomalenými reakcemi, malátností, podrážděností, lhostejností a různými fyziologickými příznaky. Odpočinek napomáhá k odstranění únavy, je nezbytný pro tělesný a psychický vývoj a zdraví dítěte.¹⁴

Mezi základní problémy volného času dětí patří především:

- nuda a problematika s ní spojená (např. užívání drog),
- široké spektrum zájmů, které jsou ovšem povrchní a nestálé, proti tomu jednostranné zaměření zájmů,
- pasivní činnosti nahrazující aktivní (místo aktivního sportování pouhé sledování sportu).¹⁵

Nuda nastává tehdy, pokud děti nemají čím vyplnit svůj volný čas, a začnou se tedy nudit. Rostoucí množství volného času lidí je způsobeno také rozvojem techniky a služeb, které jedinci v mnoha činnostech urychlují práci. V mnoha domácnostech je už samozřejmostí myčka, která vytlačuje ruční mytí nádobí, pračky a další spotřebiče a vybavení, které lidem pomáhají s prací a mnohdy je úplně zastupují. Zmíněné spotřebiče pomáhají jedinci získávat volný čas a poté vyvstává otázka, jak volný čas dokáže naplnit. Děti mohou nudu překonávat různými způsoby, různými volnočasovými aktivitami, které budou rozvíjet jejich osobnost, ale mohou také propadnout i nevhodným činnostem.¹⁶

Nuda může být zapříčiněna i tím, že některé děti volný čas využívat smysluplně nemohou, jiní neumějí a další odmítají. Jedním z důvodů, proč některé děti svůj volný čas využívat smysluplně nemohou, jsou finanční problémy rodiny, chybějící nabídka volnočasových aktivit nebo o nabídce děti nevědí. Další děti volný čas využít neumí. Chybí jim motivace, zájem a sebedůvěra. Postrádají cíl, hrozí jim nebezpečí propadnutí negativním aktivitám a snáze podléhají závislostem. Určitá část lidí naopak volný čas naplňuje neustálými povinnostmi, pracovními činnostmi a volný čas prakticky odmítají.¹⁷

¹⁴ Srov. SPOUSTA, V. aj. *Kapitoly z pedagogiky volného času*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1996, s. 14, 16–18.

¹⁵ Srov. ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Karolinum, 1993, s. 308.

¹⁶ Srov. HOFBAUER, B. Východiska, souvislosti, perspektivy. In HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 11–12.

¹⁷ Srov. HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Karolinum, 2003, s. 4–5.

Volný čas je potřebný pro každého člověka. Dítě ve volném čase regeneruje své síly a věnuje se svým zálibám. Prospěšné je, aby ve volném čase byl zastoupen aktivní i pasivní odpočinek. Náplň volného času může pozitivně přispívat k rozvoji dítěte, nebo naopak podporovat nežádoucí chování. K základním problémům náplně volného času patří např. nuda, kdy dítě nemůže nebo není schopno smysluplně využívat volný čas, dále např. převažující pasivní činnosti nad aktivními.

1.3 Volnočasové aktivity

Během posledních několika desítek let se aktivity volného času rozšířily o mnoho činností, lišící se jak specializací, tak výchovnou náročností, různorodým obsahem i způsobem realizace. Volnočasové aktivity prostupují jak do pracovních dnů, tak i víkendů, prázdnin a dovolených. Zasahují do všech etap lidského života a účastní se jich jedinci všech sociálních skupin. S volným časem se nejprve děti seznamují ve své rodině a poté ve škole. Posléze do svého volného času vnáší své vlastní přání a zájmy. Volnočasové aktivity jsou významné jak pro současnost, tak i budoucnost dětí.¹⁸

Ve volném čase se děti věnují činnostem odlišného druhu, které lze obecně pojmenovat jako činnosti ve volném čase. Některé děti realizují ve volném čase činnosti, které pro jiné děti představují práci nebo učení, např. práce na zahrádce či studium cizího jazyka. J. Čáp¹⁹ upozorňuje, že často se lze setkat s dělením volnočasových aktivit na oddychové a zábavné, vedle toho činnosti zájmové. Pro utváření osobnosti dítěte a jeho výchovu jsou významné především činnosti zájmové. Zájmové činnosti se realizují dlouhodobě, využívají silné motivace, nabízejí příležitost k uspokojování jedince v jeho rozmanitých potřebách, včetně seberealizace. Zároveň mohou jedinci poskytnout základ pro profesionální vývoj.

B. Hájek²⁰ a kolektiv uvádí, že si jedinec díky aktivitám volného času osvojuje nové znalosti a dovednosti. V první fázi dítě naplňuje počáteční zájem o obor, následně ho rozvíjí a získává nové znalosti a přehled o oblasti svého zájmu. Volnočasové aktivity rozšiřují poznání dítěte.

¹⁸ Srov. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 55–56.

¹⁹ Srov. ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Karolinum, 1993, s. 307.

²⁰ Srov. HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Karolinum, 2003, s. 91.

J. Pávková²¹ a kolektiv považují za jeden z nejdůležitějších úkolů výchovy i výchovy mimo vyučování naučit dítě racionálně odpočívat. Následně uvádí, že způsob odpočinku a rekreace se podílí na formování způsobu života jedince, i jeho hodnotové orientace, a později má vliv i na jeho pracovní výkon. Ve volném čase se děti mohou věnovat odpočinku, rekreaci nebo svým zájmům. J. Pávková a kolektiv upozorňují, že v rámci výchovy mimo vyučování je třeba rozlišovat pojem odpočinek a rekreace. Odpočinkové činnosti lze charakterizovat klidem, pohybovou a psychickou nenáročností, nejvydatnější odpočinkovou činností je spánek. Naopak rekreační činnosti se vyznačují pohybovou aktivitou, nejlépe na zdravém vzduchu. Odpočinkové a rekreační činnosti jsou typické tím, že dítěti napomáhají se zbavit únavy ze školního vyučování, kde je jednostranně zatíženo. Výuka unavuje dítě fyzicky i psychicky. Fyzická únava je zapříčiněná dlouhodobým sezením v lavici, psychickou únavu podněcuje především dlouhodobé soustředění pozornosti. Jakmile jsou děti unavené, zpomaluje se jejich tempo, zhoršuje se kvalita činností a klesá výkonnost. Proto je nutné, aby děti měly čas na odpočinek a pohybovou aktivitu. Obě činnosti jsou významné jak z hlediska pedagogického, tak i zdravotního a psychologického.

Nejširší spektrum aktivit je typické pro děti a mládež. Děti mají na rozdíl od dospělých více zájmů. S narůstajícím věkem dochází spíše k redukci zájmů a postupnému prohlubování specifického zájmu. Primární zájmová orientace se vytváří právě v dětství, proto naplnění volného času má vliv na celoživotní orientaci člověka.²²

Výběr volnočasových aktivit je založen na zájmu dítěte. Zájmy se uskutečňují ve skupinách, které jsou buď organizované (kroužky, kluby) nebo ve skupinách, které jsou neformální.²³ Zájmy lze naplňovat i individuálně.

V. Hambálek²⁴, stejně jako B. Hájek, rozděluje nabídky volnočasových aktivit dětí do dvou základních skupin:

- přesně strukturované, organizované nabídky zájmových aktivit v klubech, kroužcích a kurzech,
- nabídky volně přístupných, nízkoprahových zařízení, kde dítě není vázáno navštěvovat zařízení pravidelně.

²¹ Srov. PÁVKOVÁ, J., PAVLÍKOVÁ, A., HÁJEK, B. Výchovné a vzdělávací činnosti v době mimo vyučování. In PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 83–84.

²² Srov. SAK, P.; SAKOVÁ, K. *Mládež na křižovatce*. Praha: Svoboda servis, 2004, s. 59–60.

²³ Srov. HÁJEK, B. Zájmová činnost. In HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 165.

²⁴ Srov. HAMBÁLEK, V. *Úvod do volnočasových aktivit s klientskými skupinami sociální práce*. Bratislava: Občianske združenie Sociálna práca, 2005, s. 50–51.

Zájmy se dále dělí dle několika kritérií, a to podle intenzity zájmu, časového trvání, stupně koncentrace, společenských norem a úrovně činnosti. Z hlediska úrovně činnosti rozlišujeme zájmy aktivní (produktivní) a receptivní. Aktivními zájmy se rozumí takové zájmy, kdy se dítě zabývá činností aktivně a vytváří nějaké hodnoty, např. hraje hokej nebo fotbal, tančí, kreslí, bruslí a podobně. Naopak zájmy receptivní vyplývají z pouhého vnímání předmětu zájmu, jedná se např. o sledování filmu nebo různé přednášky vztahující se k zájmu. Obě aktivity se mohou vzájemně doplňovat a prolínat. Nebezpečím u receptivních zájmů je pasivita. Podle intenzity zájmu oddělujeme zájmy hluboké a zájmy povrchní. V tomto smyslu hloubku představuje úsilí, které dítě vynaloží k naplnění svého zájmu. Značný vliv mají pro dítě zájmy hluboké, protože obohacují jeho poznání a naplňují jeho emocionální život. Dle stupně koncentrace se dělí zájmy na jednostranné a zájmy mnohostranné. Zjednodušeně lze považovat zájmy jednostranné za hluboké a zájmy mnohostranné za povrchní. Podle času se vymezují zájmy krátkodobé, přechodné a trvalé. Další vymezení zájmů určují společenské normy, podle nichž se zájmy rozlišují na žádoucí a nežádoucí. Zájmy nežádoucí jsou v rozporu se společenskými i právními normami a zájmy žádoucí bývají označovány jako hodnotné. Je prospěšné výběr zájmových činností dětí ovlivňovat z důvodu vhodného rozvíjení jejich osobnosti a talentu.²⁵

Další dělení vymezuje činnosti ve volném čase na fyzické a duševní. Je potřeba, aby dítě naplňovalo obě dvě aktivity. J. Čáp²⁶ upozorňuje na problematiku nedostatku pohybu nejen u dospívajících. S nedostatkem pohybu je spojeno mnoho onemocnění, navíc pohyb přispívá také k dobrému psychickému stavu jedince, odstraňuje úzkost, stres a deprese.

Podle obsahu a rozvíjení složek osobnosti dělí B. Hájek²⁷ zájmové aktivity na: společenskovední, rukodělné, technické, přírodovědné, estetickovýchovné, turistické, tělovýchovné a sportovní. Společenskovedními zájmy dítě získává informace o společnosti, její historii a tradici (filozofie, historie). Rukodělné činnosti rozšiřují manuální dovednosti, rozvíjí jemnou motoriku, představivost a dítě se učí různým pracovním postupům (šití, vyšívání). Technické činnosti, jako je např. modelářství, rozvíjí zejména konstrukční dovednosti a technickou představivost. Prostřednictvím přírodovědných zájmů dítě získává přehled o přírodních vědách, vytváří si vztah

²⁵ Srov. HÁJEK, B. Zájmová činnost. In HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 168–169.

²⁶ Srov. ČÁP, J. *Výchova, její aktuální otázky a možnosti psychologie při jejich řešení*. In ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001, s. 292.

²⁷ Srov. HÁJEK, B. Zájmová činnost. In HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 169–170.

k přírodnímu prostředí i jeho ochraně. Mezi přírodovědné zájmy patří např. chovatelství nebo pěstitelství. Estetickovýchovné zájmy vytváří vztah jedince k estetickým hodnotám a podílejí se na rozvíjení představivosti, kreativity a citové složky osobnosti. K těmto zájmům patří hra na různé hudební nástroje, tanec, divadlo apod. Sportovní aktivity rozvíjí fyzickou zdatnost a také učí děti toleranci a poctivosti. Turistika v sobě zahrnuje činnosti přírodovědné, společenskovední a tělovýchovné. Blíže budou jednotlivé zájmové činnosti charakterizovány v kapitole 2.

P. Sak a K. Saková²⁸ uvádí, že mezi nejčastější aktivity mladistvých patří sledování televize, poslech hudby, povídání si s přáteli, odpočinek, tzv. nicnedělání, ale také i příprava do školy. Sledování televize a poslouchání hudby dokonce patří ke každodenním činnostem mladistvých. P. Sak a K. Saková upozorňují, že v rámci týdenních a denních aktivit mládež v základě vyplňuje volný čas činnostmi, jimiž pasivně přijímají estetické hodnoty a informace z hromadných sdělovacích prostředků.

„Činnosti člověka ve volném čase nejsou izolované projevy lidské aktivity, ale články v řetězci příčin a důsledků. Jsou výrazem subjektivní stránky člověka, jeho potřeb a zájmů. Zájmy a aktivity jedince navazují na hodnotovou orientaci, kulturu a způsob života jeho rodiny. Obdobně navazuje mládež na společnost v níž probíhá její sociální zrání.“²⁹

V současné době existuje široká nabídka volnočasových aktivit s různým zaměřením. Volnočasové aktivity je možno dělit dle různých kritérií. Jednoduše lze členit na aktivity zájmové, oddychové a zábavné. Největší přínos pro dítě představují činnosti zájmové, které přispívají k rozvoji osobnosti. Z hlediska organizovanosti se činnosti vymezují na strukturované, organizované a na činnosti volně přístupné. Znamé je také dělení činností podle obsahu a fyzické námahy.

1.4 Volný čas dětí ve městě a na venkově

Během 20. století byla výrazně rozšířená urbanizace, stěhování lidí do měst, které se také promítlo do jejich volného času. Lidé stěhující se do měst s sebou přinášejí svůj fond volného času. Hromadění volného času v určitém prostoru vytváří oblast, kde možnosti využívání volného času narůstají, ale zároveň i toto hromadění volného času může přinášet problémy. Města odlišných velikostí se vyznačují společnými rysy. Dětem

²⁸ Srov. SAK, P.; SAKOVÁ, K. *Mládež na křižovatce*. Praha: Svoboda servis, 2004, s. 62–63.

²⁹ SAK, P. *Proměny české mládeže v pohledu sociologických výzkumů*. Praha: Petrklíč, 2000, s. 133.

nabízí neformální individuální a společné zájmové činnosti. Během volnočasových aktivit, které jsou organizované institucemi, se mohou děti seznamovat s novými vrstevníky, ale i dospělými osobami, a tím vytvářet nové kontakty a sociální vazby. Dítě je zároveň v těchto zařízeních chráněno před mnoha riziky, jako je riziko bezpečnostní, zdravotní, sociální a výchovné. Za stinnou stránkou města oproti vesnici lze považovat výrazně vyšší anonymitu a s tím spojené odtažené sociální vztahy.³⁰

Děti z venkova, na rozdíl od dětí z města, mají méně možností jak se realizovat ve volném čase. Pokud chce dítě na vesnici rozvíjet své schopnosti a nabývat dovednosti, nezbyvá mu nic jiného, než dojíždět za zájmovou činností do města. S dojížděním je mnohdy spojeno několik překážek. Jednou z nich mohou být nedostatečné finance rodiny, dále nebezpečí či málo autobusových a vlakových spojení. Vesnice postrádají zázemí volnočasových aktivit a děti nemají jinou možnost, než za zájmovým kroužkem dojíždět. Výhodou malých obcí je blízkost přírody, je ale potřebné, aby k přírodě, turistice i cykloturistice byly děti vedeny od dětství. Je prospěšné, aby každá vesnice měla svoji fungující kulturně-společenskou činnost pro děti i dospělé. J. Němec³¹ a kolektiv upozorňují, že vesnice by neměly opouštět tradice jako je např. práce hasičských sborů s dětmi. Některé vesnice nabízejí pro děti sportovní kroužky, divadelní soubory, skauting, tábornické organizace a řadu dalších činností, kterým se děti na venkově ve svém volném čase mohou věnovat. Skoro všechny vesnice jsou vybaveny hřištěm a někdy i kulturním sálem. Vesnice by se měly snažit vytvořit základní zázemí volnočasových aktivit.

V současnosti však vesnice čelí problému úbytku obyvatel včetně dětí a mladých lidí, proto zde kulturní zařízení pro mladistvé spíše zanikají, než vznikají. Na druhou stranu narůstá mobilita dětí a naskýtají se jim možnosti účastnit se různých volnočasových aktivit mimo bydliště prostřednictvím různých zájezdů či soutěží. Ačkoli se rozdíly mezi venkovskými a městskými obyvateli zmenšuje, vhodné využití volného času dětí na vesnici je náročné.³²

Město nabízí oproti vesnici širokou nabídku zájmových aktivit, ze kterých mohou děti vybírat. Na vesnici jsou možnosti omezeny, děti jsou nuceny vybírat z minimální nabídky či za zájmovou činností dojíždět do města, což může přinášet značné komplikace. Problémem vesnic je odliv obyvatelstva a tím i postupné snižování nabídky zájmových aktivit. Za výhodu vesnice lze naopak považovat větší blízkost k přírodě a to je jistý

³⁰ Srov. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 30–31.

³¹ Srov. NĚMEC, J. a kol. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 2002, s. 117–118.

³² Srov. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 32.

předpoklad k pohybovým aktivitám na čistém vzduchu, které jsou pro organismus velice prospěšné.

1.5 Funkce výchovy mimo vyučování

Výchovu, která probíhá mimo vyučování, charakterizuje J. Pávková³³ a kolektiv několika rysy. Uskutečňuje se mimo povinné vyučování, mimo přímý vliv rodiny, realizuje se v instituci a probíhá především ve volném čase dítěte. J. Pávková a kolektiv vymezují čtyři funkce výchovy mimo vyučování: zdravotní funkci, preventivní funkci, sociální funkci a výchovně-vzdělávací funkci.

V rámci zdravotní funkce výchovy ve volném čase by měl být podporován zdravý vývoj dítěte – psychický, tělesný a sociální. Zdraví žáků lze posílit několika způsoby. Jeden z nich spočívá v přizpůsobování režimu dne tak, aby nenarušoval dítěti biorytmus a byl příznivý pro jeho individualitu. Proto je žádoucí střídat činnosti, které se vyznačují odlišným charakterem, např. práce a odpočinek, duševní činnosti střídat s činnostmi tělesnými, aktivity vykonávat jak jednotlivě, tak i ve skupině. Dobrý zdravotní stav dítěte je možné také podpořit motivací k pohybu a poskytováním příležitostí k pohybu, zejména ve venkovním prostředí na zdravém vzduchu. Zmíněné aktivity jsou pro děti velice důležité, protože kompenzují nedostatečný pohyb, a tím se pozitivně podílí na zdravém vývoji dítěte. Výchova ve volném čase proto usiluje o to, aby se pohyb stal součástí jedincova dne. Nemálo důležité je vytváření zdravých stravovacích návyků s výchovou ke zdravému stravování. V životě dítěte danou funkci přejímá ve velké míře škola a školská zařízení, kde se děti stravují. Správným působením na dítě lze odstranit špatné stravovací návyky. Dítě by mělo jíst v klidu a beze spěchu. V neposlední řadě je žádoucí dítě učit hygienickým návykům, které spočívají v návycích osobní hygieny, péči o oděv, obuv, osobní věci, kulturní stravování a další. Uvedené návyky jsou u dětí někdy nedostatečně upevněné.³⁴

Za posledních několik desítek let narůstá snaha o prevenci negativních jevů u dětí. Preventivní výchova zaměřena na sociálně-patologické jevy zahrnuje několik oblastí. Jedná se o prevenci závislosti na drogách, alkoholu a kouření, prevenci kriminality, chorobného hráčství, záškoláctví, prevenci agresivního chování jako je šikanování,

³³ Srov. PÁVKOVÁ, J., PAVLÍKOVÁ, A., HRDLÍČKOVÁ, V. Výchova mimo vyučování. In PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 37,39.

³⁴ Srov. PÁVKOVÁ, J. Výchova ve volném čase. In HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 72–73.

vandalismus, dále rasismus a intolerance. V současné době je u dětí nezbytná i prevence proti tzv. virtuálním drogám jako jsou počítače, televize a video. Prevence probíhá ve třech úrovních – prevence primární, sekundární a terciární. Primární prevence se zaměřuje na celou populaci, především na ty, kteří nejsou kriminálně rizikováni. Sekundární prevence se již soustředí na osoby, u kterých je vyšší pravděpodobnost, že podlehnou nežádoucím činnostem, a na osoby, u kterých je vyšší riziko, že se stanou obětí. Terciární prevence usiluje o zamezení recidivy u těch jedinců, kteří se již s negativními jevy setkali a snaží se o zmírnění negativních dopadů těchto jevů na jedince.³⁵

Sociální funkce výchovy ve volném čase probíhá v zařízeních a subjektech, které jsou určeny pro výchovu ve volném čase. Existuje několik pojetí sociální funkce. Jedním z cílů sociální funkce je zajistit dětem bezpečnost, péči, dozor a pracovní náplň v době, kdy jsou jejich rodiče v zaměstnání. Uvedenou funkci naplňují školská zařízení, jako je školní družina, školní klub, nebo i ubytovací a výchovná zařízení např. internát, dále také zařízení pro ochrannou a ústavní výchovu. Druhý pohled na sociální funkci vyplývá z toho, že děti se ve volném čase sdružují s ostatními dětmi, dostávají se do různých sociálních prostředí, a tím se u dětí rozvíjí komunikativní dovednosti, sociální kompetence a interakce. Vlivem toho, že se děti ve volném čase dostávají do sociálních skupin, dochází k jejich socializaci.³⁶

Značný důraz je přiřazován funkci výchovně-vzdělávací. Odpovídající instituce usilují u dětí o rozvoj schopností, naplňování jejich potřeb a zájmů, kultivaci a utváření jejich vhodných postojů a morálky. Využitím rozmanitých činností se dítě motivuje ke společensky vhodnému trávení volného času, k nabývání nových vědomostí, návyků a dovedností, rozvíjení poznávání a vzdělávání. Úspěch v zájmových aktivitách naplňuje dítě pocitem radosti a uspokojení a zároveň podněcuje jeho přiměřené sebehodnocení. Prostřednictvím zkušeností a činností si děti utvářejí pohled na život a svět.³⁷

S. Babiaková³⁸ vychází od E. Kratochvílové a rozšiřuje zmíněné 4 funkce ještě o funkci seberealizační a humanistickou. Volnočasová zájmová činnost umožňuje uspokojovat nejen potřeby a zájmy, ale i seberealizaci jedince. V rámci humanistické

³⁵ Srov. PÁVKOVÁ, J., PAVLÍKOVÁ, A., HRDLIČKOVÁ, V. Výchova mimo vyučování. In PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 41.

³⁶ Srov. PÁVKOVÁ, J. Výchova ve volném čase. In HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 74.

³⁷ Srov. PÁVKOVÁ, J., PAVLÍKOVÁ, A., HRDLIČKOVÁ, V. Výchova mimo vyučování. In PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 39–40.

³⁸ Srov. BABIAKOVÁ, S. Volný čas. In BABIAKOVÁ, S. a kol. *Pedagogika volného času a školské kluby dětí*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta, Univerzita Mateja Bela, 2007, s. 12–13.

funkce může výchova ve volném čase dítě vést k ušlechtilému, přátelskému a dobrotivému chování.

Různé instituce a zařízení se liší v míře naplnění zmíněných funkcí a využívají rozdílné způsoby. V počáteční fázi výchovy mimo vyučování u dětí školního věku byla upřednostňovaná funkce sociální a preventivní. Postupem času začala být prosazována funkce výchovná.³⁹

Mezi základní funkce výchovy mimo vyučování patří funkce zdravotní, preventivní, sociální a výchovně-vzdělávací. Výchovou se tedy usiluje o správný tělesný, psychický i sociální vývoj dítěte, o prevenci nežádoucího chování, socializaci dítěte a o rozvoj jeho schopností, zájmů a postojů.

1.6 Funkce volného času

Mezi základní funkce volného času patří odpočinek, zábava a rozvoj osobnosti. Během odpočinku dítě regeneruje své pracovní síly a zábavou naopak regeneruje své duševní síly.⁴⁰ Na zmíněných základních funkcích volného času se shoduje většina autorů, někteří je ještě dále rozvádějí. Jako příklad budou uvedeny další dvě podrobnější členění funkce volného času.

B. Hofbauer⁴¹ se ve svém díle odkazuje na francouzského sociologa Roger Sue, který vymezuje čtyři funkce volného času. Funkci psychosociologickou, sociální, terapeutickou a ekonomickou. Psychosociologická funkce zahrnuje zábavu, uvolnění a rozvoj. Sociální funkcí je chápána především socializace jedince, jeho začleňování do nějaké sociální skupiny a sociální uznání. Méně známá funkce terapeutická pojímá oblast zdravotní, prevenci chorob, smyslový rozvoj a zdravý životní styl. Ekonomická funkce je spojena s pozitivním vlivem na profesní uplatnění jedince.

J. Čáp⁴² uvádí, že volný čas, zájmové činnosti dětí plní funkci odpočinku, zábavy, kompenzace jednostranných aktivit, ale i řadu dalších funkcí z oblastí vývoje osobnosti. Zájmové činnosti tedy umožňují naplňovat rozmanité potřeby (poznávání, činnosti, komunikace, výkonu, seberealizace, pomoci, péče, cíle, životního smyslu), rozšiřovat vědomosti, dovednosti, schopnosti, zájmy a další. J. Čáp ve svém výzkumu zjistil, že aby

³⁹ Srov. PÁVKOVÁ, J. *Výchova ve volném čase*. In HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 72.

⁴⁰ Srov. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 13.

⁴¹ Srov. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 14.

⁴² Srov. ČÁP, J. *Výchova, její aktuální otázky a možnosti psychologie při jejich řešení*. In ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001, s. 295.

dospívající mohl uskutečňovat své zájmové aktivity a vytrval v nich, je nutné těchto podmínek: příležitost k aktivitám, organizační a technické předpoklady, kladné hodnocení zájmových aktivit. Současně je důležitý vliv rodičů a učitelů.

Ve volném čase by měly být zastoupeny činnosti, při nichž si dítě odpočine, pobaví a bude rozvíjet své schopnosti. Právě odpočinek, zábava a rozvoj osobnosti patří k základním funkcím volného času, které uvádí většina autorů.

1.7 Cíle výchovy ve volném čase

Kromě funkcí má výchova ve volném čase i své cíle. Každá výchova se vyznačuje cílevědomostí. Pedagog, který výchovu odborně vede, stanovuje vhodné cíle a prostředky, kterými chce cílů dosáhnout a zároveň hodnotí i výsledky. Cíle výchovy ve volném čase lze rozdělit na specifické obecné a dílčí výchovné. Mezi obecné cíle výchovy ve volném čase patří naučit dítě se svým volným časem hospodařit, efektivně ho využívat a uvědomit si význam volného času. Z cílů obecných následně vychází cíle dílčí, např. dítě by se mělo naučit odpočívat, rekreovat, rozvíjet své zájmy a schopnosti, uspokojovat své potřeby, vhodně si rozvrhnout činnosti během dne, žít zdravým stylem. Jednotlivé zájmové činnosti mají své konkrétní cíle.⁴³

Obecným cílem výchovy je utvořit z dítěte mnohostrannou a harmonicky rozvinutou osobnost. Cíl výchovy vychází z obecných cílů výchovně vzdělávací činnosti a reaguje na měnící se společenský vývoj. Kromě cílů, jako je snaha dětem předat vědomosti, rozvíjet jejich dovednosti a postoje, výchova ve volném čase také usiluje o to, aby dítě nepodléhalo nástrahám, se kterými se ve společnosti může setkat. S rozvojem negativních jevů ve společnosti, jako je např. závislost na drogách a agresivita, je nutné na dítě výchovně působit. Výchova se stává součástí prvotní prevence proti sociálně-patologickým jevům.⁴⁴

Výchova ve volném čase si stanovuje za cíl naučit dítě efektivně využívat svůj volný čas a uvědomit si jeho hodnotu. Cíle výchovy se dále dělí dle jednotlivých zařízení, podle toho na jakou složku dítěte působí – tělesná, psychická, sociální, dále s ohledem na strukturu činností v daném zařízení. Mezi cíle plynoucí z funkce výchovné patří např.: uspokojování potřeb, uspokojování a rozvíjení zájmů, seznamování se zájmovými

⁴³ Srov. PÁVKOVÁ, J. Výchova ve volném čase. In HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 74–75.

⁴⁴ Srov. HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Karolinum, 2003, s. 28–29.

činnostmi a objevování dispozic dítěte. Mezi příklady cílů plynoucí z funkce preventivní a sociální patří např. cíl: rozvíjet komunikační dovednosti, naučit dítě zodpovědnosti za své zdraví, chování a naučit ho přijmout následky svého jednání, posilovat sociální kompetence, pomoci mu najít své místo ve společnosti. Cíle výchovy ve volném čase není možné přesně oddělovat, protože se vzájemně prolínají a doplňují.⁴⁵

Výchova ve volném čase by měla usilovat o to, aby dítě pochopilo hodnotu volného času a naučilo se tento čas smysluplně využívat. Kromě obecných cílů existuje mnoho cílů specifických.

⁴⁵ Srov. HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Karolinum, 2003, s. 29–30.

2 Volnočasové zájmové aktivity

„Zájmové činnosti chápeme jako cílevědomé aktivity zaměřené na uspokojování a rozvíjení individuálních potřeb, zájmů a sklonů. Mají silný vliv na rozvoj osobnosti i na správnou společenskou orientaci.“⁴⁶

Zájmy patří mezi aktivačně motivační vlastnosti. Zájmy dítě motivují k činnosti, která naplňuje jeho předmět zájmu. Dítě rozvíjí především ty zájmy, ve kterých je úspěšný a přináší mu uspokojení. Zájmovým činnostem jedinec přikládá zvláštní význam. Zájem v dítěti vyvolává touhu po poznání předmětu zájmu, po jeho zvládnutí a zároveň přispívá k silnému citovému prožívání dané činnosti. Během zájmových aktivit může dítě rozvíjet své vědomosti, dovednosti a schopnosti.⁴⁷

Zájmy dětí se s věkem mění, vyvíjejí. V mladším školním věku dítě touží po nových věcech, které zkouší, ale jejich zájmy jsou však typické krátkým trváním. S narůstajícím věkem dochází k prohlubování a specializaci zájmů. Proto je vhodné děti v tomto věku vést k uvědomělému výběru aktivit.⁴⁸

P. Sak⁴⁹ dle svého výzkumu tvrdí, že existuje vztah mezi aktivitami ve volném čase. Je zřejmá závislost mezi dvojicemi aktivit. Uvádí příklad, že mládež, která sleduje často televizi zároveň i častěji navštěvuje diskotéky, návštěvy divadel jsou spojeny s vlastní výtvarnou činností a další.

Zájmy se dělí z hlediska několika kritérií, jak již bylo zmíněno v kapitole 1.3. V této kapitole budou více rozvedeny zájmové aktivity podle obsahu. J. Pávková⁵⁰ a kolektiv rozlišují zájmové činnosti na společenskovední, pracovní technické, přírodovědné, estetickovýchovné, tělovýchovné, sportovní a turistické. V současné době se rozšiřují i zájmy spojené s výpočetní technikou. Kromě zmíněných zájmových oblastí existují i činnosti, které nelze jednoznačně přiřadit, protože jsou hraniční. O některé zájmové činnosti děti ztrácejí zájem, naopak o jiné zájem narůstá.

Zájmy představují motivaci, která jedince vede k určitým aktivitám. Dítě se věnuje zejména činnostem, které ho vnitřně naplňují, a ve kterých dosahuje dobrých výsledků. Zájmy jsou individuální, každé dítě má jiné, v průběhu života se mění.

⁴⁶ HÁJEK, B. *Nástin metodiky vedení zájmové činnosti*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2007, s. 15.

⁴⁷ Srov. HÁJEK, B. *Nástin metodiky vedení zájmové činnosti*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2007, s. 6, 15.

⁴⁸ Srov. PÁVKOVÁ, J., PAVLÍKOVÁ, A., HÁJEK, B. *Výchovné a vzdělávací činnosti v době mimo vyučování*. In PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 97.

⁴⁹ Srov. SAK, P. *Proměny české mládeže v pohledu sociologických výzkumů*. Praha: Petrklíč, 2000, s. 136.

⁵⁰ Srov. PÁVKOVÁ, J., PAVLÍKOVÁ, A., HÁJEK, B. *Výchovné a vzdělávací činnosti v době mimo vyučování*. In PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 93–94.

2.1 Zájmové aktivity společenskovední

Společenskovední aktivity představují činnosti, které napomáhají dítěti poznávat aktuální společenské dění a dějinné souvislosti. Rozvíjí vztah dítěte k vlasti, k demokratickým zvykům národa a k mateřskému jazyku. Společenskovední činnosti se zaměřují na výchovu k vlastenectví, partnerství, rodičovství, jazykovědě, sběratelství a společenské výchově. Společenskovední zájmové činnosti zahrnují několik okruhů činností, jedná se např.: o individuální sběratelství, seznamování se s důležitými objekty v okruhu svého bydliště, zájmové učení se cizím jazykům, poznávání historických objektů souvisejících s dějinami republiky, dodržování tradic a zvyků jako jsou např. Velikonoce, přehled o společenských a politických událostech jak u nás tak i ve světě, oslavy státních svátků a další.⁵¹

Studiem historie získává jedinec přehled o činnostech člověka v minulosti, kultivuje své historické vědomí, získává poznatky o dějích a jevech, které se podílely na vývoji společnosti a ovlivnily současnost. Zároveň se děti historické události snaží pochopit a vidět v souvislostech.⁵²

Společenskovední činnosti se ve volném čase mohou realizovat ve školských zařízeních jako je školní klub, dále ve střediscích volného času (domy dětí a mládeže, stanice zájmových činností), muzeích, galeriích, jazykových školách a dalších.

2.2 Zájmové aktivity pracovní-technické

Při pracovní-technických činnostech se děti manuálně zdokonalují, jejich obzor je rozšiřován o technické poznatky a zároveň o jejich aplikaci v praxi. Pracovní-technické činnosti v dětech podporují touhu po uplatnění v oblasti techniky, rozvoj technické představivosti a myšlení. Zájem dětí vyplývá z rozvoje nových oborů, jako je elektronika, výpočetní technika atd. Pracovní-technické činnosti se podílejí na profesní orientaci žáků. Zahrnují mnoho činností, např. práci s materiály, jako je papír, dřevo, plast, karton, textil,

⁵¹ Srov. PÁVKOVÁ, J., PAVLÍKOVÁ, A., HÁJEK, B. Výchovné a vzdělávací činnosti v době mimo vyučování. In PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 94.

⁵² Srov. VÝZKUMNÝ ÚSTAV PEDAGOGICKÝ V PRAZE, *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, s přílohou upravující vzdělání žáků s lehkým mentálním postižením*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2005, s. 43.

modelovací hmota. U chlapců je obohacující činností montáž kola, motocyklů a jejich opravy.⁵³

Jak již bylo uvedeno, B. Hájek⁵⁴ zvláště vyděluje činnosti rukodělné a technické. Rukodělné činnosti se podílí především na rozvoji manuálních dovedností, jemné motoriky a představivosti (šití). Technické činnosti spíše podporují představivost technickou a konstrukční dovednosti (modelářství).

V současnosti se nejvíce rozvíjí zájmové činnosti spojené s počítačem, při nichž dítě prohlubuje počítačové dovednosti a např. během programování dochází u dítěte podněcování logického myšlení. U této zájmové činnosti ovšem vyvstává nebezpečí, že se dítě na počítači stane závislé.⁵⁵

Pracovně-technické činnosti se uskutečňují nejčastěji ve školních klubech, střediscích volného času (domy dětí a mládeže, stanice zájmových činností) a dalších.

2.3 Zájmové aktivity přírodovědné

Zájmové činnosti přírodovědné napomáhají dítěti prohlubovat znalosti o přírodě a podněcují ho k ochraně přírody. Podporují jeho zájem o pěstitelství a chovatelství. Zájem dětí o přírodu, jak živou tak i neživou, napomáhá formovat jejich morální odpovědnost za přírodu a utvářet žádoucí vztah k životním hodnotám. Děti získávají vědomosti o rostlinách, živočiších i neživé přírodě a zároveň získávají informace jak o ně pečovat. Nejvíce se využívá pozorování přírody během vycházek. Pozorování je vhodné propojit se sběrem přírodovědného materiálu, ochranou a praktickou činností. Pozornost mladších dětí je převážně soustředěna na zvířata, proto je vhodné v tomto období děti seznamovat se zvířaty a jejich způsobem života. Ve starším věku se zájem dětí začíná orientovat na specifické činnosti, jako je např. rybaření, pěstitelství, včelařství a další. Přírodovědné zájmové činnosti zahrnují řadu činností spojených s přírodou. Jedná se zejména o její pozorování, a to jak živé části přírody, tak i neživé části přírody. V živé přírodě děti pozorují rostliny a živočichy. V neživé přírodě se soustřeďují na nerosty, horniny, řeky a ostatní vodní toky, útvary v krajině, zkameněliny a vesmírná tělesa. Učí se pěstitelským pracím jako je práce na zahradě, pěstování rostlin. Další užitečnou přírodovědnou činností

⁵³ Srov. PÁVKOVÁ, J., PAVLÍKOVÁ, A., HÁJEK, B. Výchovné a vzdělávací činnosti v době mimo vyučování. In PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 94–95.

⁵⁴ Srov. HÁJEK, B., Zájmová činnost. In HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 169.

⁵⁵ Srov. HÁJEK, B., Zájmová činnost. In HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 170.

je chovatelství, během něhož se děti učí chovat hospodářská i domácí zvířata, chovat živočichy v teráriích a akváriích. V rámci přírodovědných činností se může spolupracovat s různými institucemi, jako jsou muzea, zoologické i botanické zahrady, planetária, hvězdárny a další instituce.⁵⁶

Přírodovědné činnosti jsou spjaty s přírodou a umožňují žákům lépe porozumět jejím zákonitostem. Děti se učí vnímat přírodu jako systém, jehož části jsou ve vzájemném vztahu, působí na sebe a ovlivňují se.⁵⁷

Přírodovědné zájmové aktivity lze naplňovat hlavně ve školních klubech, střediscích volného času (domy dětí a mládeže, stanice zájmových činností), v zařízeních jako je zoologická zahrada v rámci kurzů a podobně.

2.4 Zájmové aktivity estetickovýchovné

Estetická výchova by měla působit na celého jedince, proto by ji měl člověk vidět v kontextu s ostatními výchovami. Také při estetickovýchovné činnosti je třeba zohledňovat věk a individuálnost dítěte a podle toho volit formy výchovy, postupy výchovy. V období dospívání nastává přeměna osobnosti a vytváří se předpoklady pro estetický vývoj jedince.⁵⁸

Estetickovýchovné činnosti se podílí na formování a utváření estetických vztahů ke společnosti, k přírodě a kulturním hodnotám. Estetickovýchovné aktivity rozvíjí jak projev hudební, literární, dramatický tak i projev hudebně-pohybový. Zároveň se podněcuje i tvořivost, vkus a kultura chování dítěte. Estetickovýchovné činnosti zahrnují všechny aktivity, při nichž se uplatňuje estetika, např. během návštěvy různých kulturních akcí, přehlídek, vycházek. Velmi přínosná je pro děti vlastní tvořivá činnost, protože během ní dítě získává nové a citové zážitky a zároveň je velice motivační. Estetickovýchovné činnosti dále J. Pávková⁵⁹ a kolektiv rozděluje na výtvarné zájmové činnosti, hudební zájmové činnosti a literárně-dramatické činnosti.

⁵⁶ Srov. PÁVKOVÁ, J., PAVLÍKOVÁ, A., HÁJEK, B. Výchovné a vzdělávací činnosti v době mimo vyučování. In PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 95.

⁵⁷ Srov. VÝZKUMNÝ ÚSTAV PEDAGOGICKÝ V PRAZE, *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, s přílohou upravující vzdělání žáků s lehkým mentálním postižením*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2005, s. 51.

⁵⁸ Srov. ŘEHÁK, M. *Estetická výchova ve školní a mimoškolní činnosti*. Ústav školských informací při MŠ ČSR, 1988, s. 16, 53.

⁵⁹ Srov. PÁVKOVÁ, J., PAVLÍKOVÁ, A., HÁJEK, B. Výchovné a vzdělávací činnosti v době mimo vyučování. In PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 96.

- Výtvarné zájmové činnosti

Během výtvarných zájmových činností si dítě osvojuje různé výtvarné techniky, jako je malba, kresba, modelování, grafické techniky a kombinaci různých technik. Zahrnují i návštěvy různých výstav a také práci s literaturou o výtvarném umění. Součástí je i provázání estetické výchovy do kultury chování, oblékání, stolování a další.⁶⁰

Výtvarné zájmové činnosti se podílí na rozvoji výtvarné tvořivosti dítěte i jeho výtvarného uvažování. Dále se u dětí podněcuje estetický vztah k přírodě, světu a důležitým prvkem je ve výtvarné činnosti názornost. Součástí je práce s hmotou a modelování. Výtvarná výchova zahrnuje i základní přehled o výtvarné kultuře. Děti se učí o významných umělcích jak našich, tak i zahraničních a o jejich tvůrčí činnosti.⁶¹

- Hudební zájmové činnosti

Hudební zájmové činnosti zahrnují především zpěv, a to jak sborový, tak i sólový. Děti hrají různé hudební hry, které mohou být propojené s pohybem a tancem. Mezi hudební aktivity patří i cvičení při hudbě. Nedílnou součástí těchto činností je hra na hudební nástroj, poslech hudby prostřednictvím koncertů či reprodukcí hudby. Děti se učí pracovat s hudební technikou a získávají informace o významných hudebních osobnostech a jejich dílech.⁶²

P. Sak⁶³ uvádí, že za pomoci módní hudby se pubescent vyrovnává s osamělostí a deprivací, která v pubescenci může nastat. Dále zmiňuje, že hudba může pro dítě představovat normy a hodnoty chování. Hudba a zpěváci, kteří estetické a sociální hodnoty zprostředkovávají, se pro děti stávají určitým vzorem chování a životního stylu.

- Literárně-dramatické činnosti

V rámci literárně-dramatické činnosti je třeba na prvním místě uvést četbu. Dítě si samostatně čte, nebo je mu předčítáno, či poslouchá nahrávky. Mezi další činnosti se řadí jak samostatná tvorba dítěte, literární i dramatická, tak i činnost reprodukční ve formě přednesu, vyprávění, dramatizace. Literárně-dramatické činnosti zahrnují též návštěvy různých kulturních představení – kino, divadlo, besedy s významnými osobnostmi a další.

⁶⁰ Srov. PÁVKOVÁ, J., PAVLÍKOVÁ, A., HÁJEK, B. Výchovné a vzdělávací činnosti v době mimo vyučování. In PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 96.

⁶¹ Srov. ŘEHÁK, M. *Estetická výchova ve školní a mimoškolní činnosti*. Ústav školských informací při MŠ ČR, 1988, s. 25.

⁶² Srov. PÁVKOVÁ, J., PAVLÍKOVÁ, A., HÁJEK, B. Výchovné a vzdělávací činnosti v době mimo vyučování. In PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 96.

⁶³ Srov. SAK, P. *Proměny české mládeže v pohledu sociologických výzkumů*. Praha: Petrklíč, 2000, s. 152.

Součástí jsou i hry a cvičení, které podporují sociální vztahy, sociální vnímání a komunikační dovednosti.⁶⁴

Estetická výchova obohacuje dítě ve sféře umění a ve sféře krásna. Rozvíjí jeho vnímání, emocionální prožívání, chápání, hodnocení, kreativitu a uměleckou tvorbu. Estetická výchova probíhá jak ve škole a různých kroužcích, tak i v rodině a vlivem kulturních zařízení a médií.⁶⁵

Esteticko-výchovné činnosti se realizují např. ve školních klubech, střediscích volného času, základních uměleckých školách a dalších.

2.5 Zájmové aktivity tělovýchovné

Zájmové činnosti tělovýchovné rozvíjí fyzickou zdatnost jedince a duševní odolnost. Přiměřený pohyb je potřebný ke zdravému vývoji dítěte. Seznamování dětí s různými druhy sportů přispívá k jejich aktivní účasti. Pokud budou děti k pohybu vedeny, lze předpokládat, že pro ně bude pohyb potřebný i v dospělosti. Pohyb je pro děti důležitý z hlediska zdraví. Dítě by mělo provozovat pohyb všestranný, aby rozvíjelo všeobecné pohybové schopnosti. Aktivity by měly mít zastoupení z prvků gymnastiky, atletiky, turistiky, sportovních her, plavání, lyžování, bruslení a dalších sportů. Oblíbené jsou v současnosti i netradiční sporty, např. florbal, squash, aikido a další. Narůstá význam činností, které lze vykonávat v přírodě. Z tohoto hlediska je velice vhodná turistika. Mezi okruhy zájmových činností tělovýchovných, sportovních a turistických patří kondiční cvičení, gymnastika, atletika, tanec, zdravotní cvičení, sportovní hry, sezónní sporty jako je lyžování, bruslení, plavání a další, turistika, cykloturistika, vodní turistika. Součástí těchto zájmových činností je i získávání informací o známých a úspěšných sportovcích a sledování sportovních soutěží.⁶⁶

I. Slepíčková⁶⁷ upozorňuje, že sportovní aktivity ve volném čase musí být spojeny s pocitem radosti a uspokojení. Pozitivní vliv sportu se nejprve promítne do psychiky dítěte, což je spojeno s aktuálním prožíváním při dané činnosti. Účinky na tělesnou zdatnost se projevují až po nějaké době. Pravidelné tělesné aktivity posilují fyzické

⁶⁴ Srov. PÁVKOVÁ, J., PAVLÍKOVÁ, A., HÁJEK, B. Výchovné a vzdělávací činnosti v době mimo vyučování. In PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 96.

⁶⁵ Srov. JÚVA, V. sen. & jun. *Úvod do pedagogiky*. Brno: Paido, 1999, s. 57–58.

⁶⁶ Srov. PÁVKOVÁ, J., PAVLÍKOVÁ, A., HÁJEK, B. Výchovné a vzdělávací činnosti v době mimo vyučování. In PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 96–97.

⁶⁷ Srov. SLEPIČKOVÁ, I. *Sport a volný čas*. Praha: Karolinum, 2005, s. 57–58, 63–64.

i emocionální funkce jedince. Pohyb napomáhá tělu se vypořádat se stresem, navozovat pocit štěstí, klidu a libosti vlivem uvolňování endorfinů. Sport může přispívat i k posílení sebedůvěry a sebeúcty pramenící z pocitu dobrého provedení činnosti či obdivu ostatních. Tělesné aktivity jsou také považovány za socializační nástroj, během nich se děti učí toleranci a spolupráci. Sportovní aktivity bezesporu také ovlivňují chování i životní styl jedince. Děti, které sportují, netíhnou ke kuřáctví, zajímají se o zdravé stravování, jsou více pracovně angažované a lépe využívají svůj volný čas. I. Slepíčková zmiňuje hlavní přínosy sportu z hlediska tělesného a psychického. Jedná se zejména o snižující se riziko srdečních a cévních onemocnění, s tělesnými aktivitami klesají problémy se zády, odbourává se stres, se sportem narůstá svalová síla a vytrvalost, zlepšuje se vzhled, psychické funkce a pomáhá udržovat správnou tělesnou hmotnost.

Některé tělovýchovné aktivity lze vykonávat spontánně, individuálně bez vnější organizační struktury, ovšem jiné činnosti lze realizovat jen ve spolupráci se sportovními organizacemi, zájmovými organizacemi apod.⁶⁸

Tělovýchovné činnosti jsou vykonávány i v rámci školy, během tělesné výchovy, ve volném čase jsou pohybové aktivity naplňovány v kroužcích různého zaměření, ve střediscích volného času, domovech dětí a mládeže, tělovýchovných organizacích a dalších.

⁶⁸ Srov. PÁVKOVÁ, J., PAVLÍKOVÁ, A., HÁJEK, B. Výchovné a vzdělávací činnosti v době mimo vyučování. In PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 97.

3 Organizované a neorganizované trávení volného času

Děti mohou svůj volný čas trávit buď organizovaně, nebo spontánně. V rámci spontánních aktivit si jedinec vybírá činnost samostatně, tu vykonává sám nebo v neformální skupině. Organizované trávení volného času nabízejí formální organizace a instituce. Dítě si z nabídky volnočasových aktivit vybírá svobodně na základě svých potřeb a zájmů.⁶⁹

Organizační formy zájmových aktivit vycházejí z typu a poslání subjektů, ve kterých se činnosti realizují. Z hlediska organizovanosti jsou buď děti organizovány v jednotlivých útvarech (kroužky, kluby) s přímým vedením pedagoga, nebo vyhledávají spontánní činnosti, kdy zařízení nabízí jen prostředí a podmínky (internetové kavárny).⁷⁰

Organizované trávení volného času poskytují dětem instituce, ve kterých je volný čas dětí organizován a systematizován, instituce nabízejí smysluplné naplnění volného času dětí. Jedná se o školská zařízení, která nabízejí zájmové vzdělávání. Spadají do nich střediska volného času (hlavně domy dětí a mládeže, stanice mladých techniků a přírodovědců), školní kluby a školní družiny. Zmíněné organizace zřizuje stát, kraj nebo obec. Vedle školských zařízení existují organizace, které nabízejí neformální vzdělávání, jako jsou nestátní neziskové organizace, organizace církevní, soukromé subjekty, např. sportovní oddíl a další. Společným znakem zmíněných aktivit je, že je děti navštěvují dobrovolně, probíhají mimo školní výuku, aktivity jsou zde převážně systematické, mají stanovený cíl a děti jsou vedeny proškoleným pedagogickým pracovníkem, vedoucím, lektorem, instruktorem nebo trenérem.⁷¹

B. Hofbauer⁷² rozlišuje výchovu na formální, informální a neformální. Formální výchova probíhá ve školách a odborných vzdělávacích zařízeních. Formální výchova je věkově odstupňovaná od základní školy až po školu vysokou. Jedinec, který ukončí formální vzdělávání, získává doklad o absolvování. Probíhá především ve školách, ale i při dálkovém vzdělávání na středních a vysokých školách. Informální výchova se uskutečňuje prostřednictvím každodenních zkušeností a kontaktů dítěte s rodinou, kamarády, médii a dalšími činiteli. Informální výchova bývá neorganizovaná, nezáměrná a nesystematická, ale může být i cílená. Neformální výchova je aktivitou strukturovanou,

⁶⁹ Srov. SLEPIČKOVÁ, I. *Sport a volný čas*. Praha: Karolinum, 2005, s. 22.

⁷⁰ Srov. HÁJEK, B. *Nástin metodiky vedení zájmové činnosti*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2007, s. 41.

⁷¹ Srov. Hodnotové orientace dětí ve věku 6–15 let. *Národní institut dětí a mládeže MŠMT: Národní registr výzkumu o dětech a mládeži* [online]. 2011 [cit. 2012-07-08].

Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zpravy/1310479648.pdf>. s. 21.

⁷² Srov. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5. s. 18-20.

kteřá probíhá mimo formální výchovu, např. zájmový kroužek, sportovní družstvo, umělecký soubor. Neformální výchova se vyznačuje svobodou v rozhodování o účasti na činnostech. Cílem formální a neformální výchovy je rozvoj osobnosti, sociální integrace a výchova k občanství.

Národní institut dětí a mládeže poukázal na skutečnost, že u starších dětí, přibližně kolem 13. roku, se vyskytuje trend opouštění organizovaných volnočasových aktivit, což je ovlivněno příchodem puberty. Děti svůj volný čas věnují především svým kamarádům, kteří jsou pro ně velice důležití. Naopak neorganizované aktivity se u starších žáků stávají těmi nejrozšířenějšími. Děti staršího školního věku nejraději tráví svůj volný čas s kamarády buď venku, nebo u nich na návštěvě, sportem mimo kroužek a sledováním televize. Internet, počítač a poslech hudby je u starších dětí oblíbenější např. oproti zájmovým kroužkům či návštěvě knihoven. Poslech hudby patří u dětí staršího školního věku mezi aktivity nejfrekventovanější.⁷³

Národní institut dětí a mládeže dle svého výzkumu došel k závěru, že na organizovanosti a způsobu trávení volného času dětí má určitý vliv i velikost obce, ve které jedinec bydlí. Zjistil, že neorganizovaným aktivitám ve volném čase inklinují spíše děti, které žijí v obcích do 5 000 obyvatel. Děti se zde nejčastěji scházejí s kamarády venku, nebo se navštěvují či se věnují sportovním činnostem.⁷⁴

Z hlediska organizovanosti výchovného působení lze rozlišit zájmovou činnost spontánní, příležitostnou a pravidelnou. Spontánní činnost probíhá individuálně nebo ve skupinách dle okamžitého zájmu jedince. Výchovně je ovlivněna nepřímo. Spontánní činnosti jsou přístupné všem a nejsou časově omezené. Jedná se např. o aktivity v přírodě, sportovištích, hřištích a dalších. Za předpokladu, že zde působí pedagogický pracovník, plní funkci rádce, konzultanta a zajišťuje bezpečnost dětí. Příležitostné aktivity zahrnují činnosti organizované, rekreační, cyklické i jednorázové, vzdělávací i odpočinkové. Příležitostné činnosti mají již určenou dobu začátku a konce a jsou řízené pedagogem. Příkladem mohou být různé výlety, exkurze, koncerty, soutěže, tábory, závody a podobně. Pro pravidelnou zájmovou činnost platí celoroční pravidelné intervaly a dítě je pod odborným vedením. Jedná se např. o různé kroužky, sportovní družstva, kluby a kurzy. Dítě si zde má osvojit nové vědomosti, dovednosti a podpořit pozitivní vztah k zájmu.

⁷³ Srov. Hodnotové orientace dětí ve věku 6–15 let. *Národní institut dětí a mládeže MŠMT: Národní registr výzkumu o dětech a mládeži* [online]. 2011 [cit. 2012–07–08].

Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zpravy/1310479648.pdf>. s. 30, 76.

⁷⁴ Srov. Hodnotové orientace dětí ve věku 6–15 let. *Národní institut dětí a mládeže MŠMT: Národní registr výzkumu o dětech a mládeži* [online]. 2011 [cit. 2012–07–08].

Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zpravy/1310479648.pdf>. s. 78.

Bývá zvykem, že na konci školního roku předvádějí výsledky své činnosti rodičům a veřejnosti např. formou tanečního vystoupení, přehlídky či výstavy.⁷⁵

V mladším školním věku se dítě zajímalo o samotnou aktivitu v kroužku. U žáků druhého stupně základní školy narůstá i zájem o sociální kontakty ve skupině. V případě, že dítě v kolektivu kontakty postrádá (např. pedagog je nepodporuje), ztrácí o činnost v kroužku zájem. Dítě ve starším školním věku ztrácí zájem o organizované a pravidelné činnosti, naopak vyhledává skupiny neformální a vztahy v nich.⁷⁶

Volný čas mohou děti naplňovat organizovanými aktivitami v různých institucích (střediska volného času, školní kluby), či samostatně. Organizované činnosti bývají pod vedením pedagoga nebo jiné zodpovědné osoby, na rozdíl od neorganizovaných aktivit, kde mnohdy dětem dozor chybí. Trendem u žáků druhého stupně základní školy je přecházet od organizovaných aktivit k neorganizovaným. Dle výzkumů má na trávení volného času dětí vliv i velikost obce. Děti z menších obcí volí spíše neorganizované aktivity a děti z velkých měst volí spíše organizované činnosti.

⁷⁵ Srov. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 21.

⁷⁶ Srov. HÁJEK, B. *Nástin metodiky vedení zájmové činnosti*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2007, s. 24.

4 Prostory, kde mohou děti trávit volný čas

Volnému času dětí nejprve věnovaly pozornost tradiční instituce, jako je rodina a škola. Postupem času vznikala další zařízení, která se zabývala volným časem dětí a mládeže. Kvantitativní i kvalitativní vývoj přišel zejména ve 20. století. Vznikaly celé sítě zařízení, narůstala úroveň odborná i pedagogická. Zpočátku se kladl důraz na funkci sociální a ochranu před negativními vlivy, později převažovala funkce výchovná, vzdělávací a rekreační. V současné době, kdy přibývá nežádoucích jevů, se opět prosazuje funkce sociální.⁷⁷

Prostředí, ve kterém děti mohou pobývat ve volném čase, je velice pestré. B. Hájek⁷⁸ a kolektiv vyčleňují čtyři základní typy prostředí: školy a školská zařízení, zařízení pro výchovu mimo vyučování, domácí prostředí a veřejná prostranství. Školy a školská zařízení jsou součástí škol, jedná se o školní družiny a školní kluby. Zařízení pro výchovu mimo vyučování nejsou součástí škol. Řadí se mezi ně domy dětí a mládeže, domovy mládeže a stanice zájmových činností, dále sem patří zařízení vykonávající ústavní výchovu, příkladem jsou dětské domovy a další zařízení, které nabízejí výchovu ve volném čase, mezi ně patří zájmové svazy, organizace dětí a mládeže, tělovýchovné organizace. Některé děti tráví svůj volný čas nejraději v domácím prostředí, tedy v bytě či domě, ve kterém žijí a v jeho nejbližším okolí. Jiné děti upřednostňují veřejná prostranství, jako jsou např. parky, ulice, hřiště, přírodní prostředí, diskotéky, čajovny, kavárny, restaurace, výstavní prostory a další. Většina dětí se ve zmíněných prostranstvích pohybuje střídavě. Každé prostředí má své výhody i nevýhody. Některé prostory poskytují pedagogické vedení, jiné nikoli, některá prostředí zajišťují bezpečnost, jinde je bezpečnost ohrožena, v některých prostředích jsou v kontaktu s vrstevníky, někde kontakt s vrstevníky chybí. Určité prostředí umožňují spontánní činnosti, jiné organizované aktivity, některá prostředí mají vhodné vybavení pro volnočasové činnosti, v dalších jich je nedostatek apod. Z těchto a dalších kritérií lze určit kladné a záporné znaky prostředí, ve kterém dítě tráví čas. Pozitivní vlivy je žádoucí využívat, negativní naopak omezovat.

B. Hofbauer⁷⁹ člení zařízení podle jeho provozu během roku na celoročně působící tradiční zařízení, zařízení sezonního provozu a zařízení mobilní nebo s přechodným

⁷⁷ Srov. HOFBAUER, B. Aktivita, prostory a zařízení volného času dětí a mládeže v mezinárodním kontextu. In PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 150–151.

⁷⁸ Srov. HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Karolinum, 2003, s. 22–23.

⁷⁹ Srov. HOFBAUER, B. Aktivita, prostory a zařízení volného času dětí a mládeže v mezinárodním kontextu. In PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 152.

fungováním. Mezi celoroční se řadí např. hřiště a kluby. Příkladem sezonních zařízení jsou letní tábory, které fungují o prázdninách, venkovní bazény, přírodní kluziště a běžecké trasy. Za přechodné a mobilní prostory trávení volného času lze považovat např. pojízdné herny, kdy se nabídka volnočasových aktivit přemísťuje podle soustředění dětí.

Z hlediska prostoru, může dítě trávit volný čas v přirozeném prostředí – především na hřištích, sídlištních plochách, školských dvorech, anebo pro něj dostupných zařízeních, což představují školské kluby, místní kulturní centra, centra volného času.⁸⁰

Existuje mnoho míst, kde se děti ve volném čase mohou pohybovat. Zjednodušeně lze vymezit čtyři typy prostorů. Jedná se o školská zařízení, instituce realizující výchovu mimo vyučování, domov a veřejně přístupné prostory. Ve zmíněných prostorech se děti obvykle pohybují střídavě.

4.1 Školní kluby

Školní kluby nabízejí zájmové vzdělávání žákům z jedné i více škol. Činnost naplňují během školních dnů, ale mohou fungovat i o prázdninách. Školní kluby jsou určeny především pro žáky druhého stupně základní školy a žáky gymnázií, ale pouze do ročníku, který odpovídá deváté třídě základní školy.⁸¹

Školním klubům předchází školní družiny, které jsou určeny žákům prvního stupně základní školy. Školní kluby společně se školními družinami představují základní formu výchovy ve volném čase. Ve školních klubech jsou děti pod dohledem v době, kdy jejich rodiče jsou v zaměstnání, během školního roku a případně i o prázdninách. Ve školních klubech mají vychovatelé možnost ovlivňovat volný čas žáků. Jsou s nimi téměř každý den, mají příležitost komunikovat s rodiči, disponují vhodnou kvalifikací a spolupracují se školou a pedagogy. Školní kluby i školní družiny se v základních funkcích shodují, přesto se v některých ohledech liší, což vyplývá především z odlišného věku žáků. Význam sociální funkce ve školních klubech klesá, protože starší děti jsou samostatnější, mají své povinnosti a řadu možností, jak volný čas samostatně využívat. Dítě by se mělo

⁸⁰ Srov. HAMBÁLEK, V. *Úvod do volnočasových aktivit s klientskými skupinami sociální práce*. Bratislava: Občianske združenie Sociálna práca, 2005, s. 50.

⁸¹ Srov. HEŘMANOVÁ, Jana a Milan MACEK. *Metodika pro podporu tvorby školního vzdělávacího programu ve školských zařízeních pro zájmové vzdělávání* [online]. 2., aktualiz. a rozš. vyd. V Praze: Národní institut dětí a mládeže, 2009 [cit. 2012–11–27]. ISBN 978–80–86784–77–9. Dostupné z: <http://userfiles.nidm.cz/file/metodika.pdf>. s. 18.

rozhodnout samo o tom, zda se bude ve školním klubu účastnit určitých činností. Nabídka činností by měla být ve školním klubu bohatá, aby si každé dítě mohlo vybrat.⁸²

Činnosti během dne a týdne se ve školním klubu střídají, aby co nejvíce vyhovovaly potřebám dítěte. Průběžně se střídají činnosti klidné s fyzicky náročnějšími, organizované se spontánními činnostmi apod. Režim ve školních klubech by měl vyhovovat zájmům a potřebám žáků a zohledňovat jejich věkový rozdíl. Ve školních klubech jsou činnosti rozmanité, realizují se činnosti zájmové, odpočinkové, rekreační, sebeobslužné, veřejně prospěšné a zahrnují i přípravu na vyučování. Odpočinkové aktivity jsou fyzicky i psychicky nenáročné, probíhají třeba formou her, četby, podle toho, co si dítě vybere. Rekreační aktivity se zaměřují na pohybové činnosti s důrazem na pobyt na zdravém vzduchu. Realizují se zejména prostřednictvím her a rekreačního sportování. Během zájmových činností se rozvíjejí, kultivují a uspokojují zájmy a potřeby dítěte. Hygienické a kulturní zvyklosti si děti procvičují během sebeobslužných činností. Mezi veřejně prospěšné činnosti patří např. úpravy klubu, pomoc mladším dětem či starším osobám apod. Dítě je vedeno k ochraně životního prostředí a dobrovolné činnosti, která je ku prospěchu druhým lidem. Příprava na vyučování probíhá nejčastěji prostřednictvím psaní domácích úkolů, didaktických her. Všechny uvedené činnosti nelze uskutečnit za jeden den, avšak odpočinek a rekreace by neměly být v žádném dnu opomenuty. Zároveň by měl být poměr mezi danými činnostmi v rovnováze. Výchovné působení se naplňuje během činností. Každodenní výchovné aktivity přispívají k hodnotnému vyplnění volného času dítěte. Vychovatel usiluje u dětí o jejich samostatnost, aktivitu a tvořivost. Z uvedeného důvodu také ve školním klubu převažují praktické činnosti nad pasivním příjmem informací. Ve školním klubu by měl být uplatňován individuální přístup, protože každé dítě má jiné zájmy, potřeby a schopnosti.⁸³

Školní kluby využívají zejména žáci staršího školního věku. Školní kluby nabízejí žákům mnoho možností jak rozvíjet své zájmy a schopnosti. S ohledem na potřeby dětí jsou ve školních klubech zastoupeny činnosti různého druhu.

⁸² Srov. PÁVKOVÁ, J. a kol. *Instituce pro výchovu mimo vyučování a ve volném čase*. In PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 112–114.

⁸³ Srov. PÁVKOVÁ, J. a kol. *Instituce pro výchovu mimo vyučování a ve volném čase*. In PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 114–116.

4.2 Střediska volného času

Střediska volného času se řadí mezi zařízení pro zájmové vzdělávání. Střediska volného času zahrnují domy dětí a mládeže a stanice zájmových činností. Rozdíl mezi těmito dvěma zařízeními spočívá v množství zájmových oblastí. Domy dětí a mládeže nabízejí širokou škálu zájmových oblastí, kdežto stanice zájmových činností se zaměřuje pouze na jednu zájmovou oblast.⁸⁴

Mezi činnosti středisek volného času patří pravidelná zájmová činnost, příležitostná zájmová činnost, nabídka spontánních činností, organizace soutěží a přehlídek, práce s talentovanou mládeží, prázdninová táborská činnost a odborná pomoc.⁸⁵

- Pravidelná zájmová činnost probíhá v zájmových útvarech, jako je kroužek, soubor, klub nebo kurz. Kroužek patří k menším zájmovým útvarům. Aktivity se v kroužku zaměřují na vnitřní obohacení dětí, což může být např. čtenářský kroužek. Soubor na rozdíl od kroužku je složen z více členů a má závaznější strukturu. Výsledky aktivit souboru bývají veřejně prezentovány. Příkladem je taneční soubor, pěvecký soubor, hudební soubor apod. Klub se vyznačuje volnější organizací a členové využívají své vnímavosti, třeba ve filmovém klubu. Označení oddíl se používá u turistických, tělovýchovných útvarů a spadá pod větší organizační celek. Pro kurz je typické, že je časově vymezen a jedinec si během něho osvojuje určité vědomosti a dovednosti (kurz vaření). Na závěr mohou absolventi dostat osvědčení o účasti.⁸⁶

- Zájmová činnost příležitostná zahrnuje organizované příležitostné nebo cyklické akce, které jsou organizované či přímo vedeny pedagogem a mají charakter výchovně vzdělávací nebo rekreační. Pro zájmovou činnost příležitostnou platí, že je časově ohraničena. Jedná se o exkurze, výlety, místní soutěže, přehlídky, divadelní představení, příměstské letní tábory a další.⁸⁷

- Nabídkou spontánních činností se rozumí průběžná nabídka činností, které nemají striktně určený začátek a konec, omezeny jsou jen provozní dobou zařízení a jsou přístupné pro všechny zájemce. Za příklad lze uvést dopravní hřiště, dětské herny, čítárny,

⁸⁴ Srov. HÁJEK, B. Školská zařízení pro zájmové vzdělávání, výchovná a ubytovací zařízení a další subjekty pracující s dětmi a mládeží. In HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 144.

⁸⁵ Srov. PÁVKOVÁ, J. a kol. Instituce pro výchovu mimo vyučování a ve volném čase. In PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 122–125.

⁸⁶ Srov. PÁVKOVÁ, J. a kol. Instituce pro výchovu mimo vyučování a ve volném čase. In PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 122–123.

⁸⁷ Srov. HÁJEK, B. Školská zařízení pro zájmové vzdělávání, výchovná a ubytovací zařízení a další subjekty pracující s dětmi a mládeží. In HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 144.

posilovny a další. Úkolem pedagoga je zajistit bezpečnost, kde si to činnost vyžaduje, v některých případech působí jako rádce. I pro talentované děti s vyhraněnými zájmy existuje nabídka spontánních aktivit (zpřístupněné laboratoře, počítačové pracovny). Zde děti s pomocí odborníka prohlubují svůj talent.⁸⁸

- Práce s talentovanou mládeží má určitá pravidla. S talentovanými dětmi je vhodné pracovat individuálně, vytvářet pro ně speciální zájmové útvary, nabídnout jim více spontánních činností, pořádat odborná soustředění, konzultace a další.⁸⁹

- Táborová činnost je organizována zejména o prázdninách, kdy děti nechodí do školy, a realizuje se mimo středisko volného času. Tábor může plnit funkci rekreační nebo může mít podobu odborného soustředění, které je zakončením celoroční práce v zájmovém útvaru.⁹⁰

Pod střediska volného času spadají domy dětí a mládeže a stanice zájmových činností. Domy dětí a mládeže poskytují rozmanité spektrum činností na rozdíl od zájmových činností, jejichž zaměření je poměrně úzké. Střediska volného času realizují činnosti pravidelné, příležitostné i spontánní. Střediska volného času se snaží o širokou nabídku činností, aby si každé dítě mohlo vybrat dle svých zájmů a tím i hodnotně využívat svůj volný čas.

4.3 Základní umělecké školy

Základní umělecké školy vzdělávají děti v uměleckých oblastech. Zahrnují obor výtvarný, hudební, taneční a literárně-dramatický. Snaží se rozvíjet a kultivovat nadání dítěte. Mezi cíle základní umělecké školy patří poskytnout dětem primární vzdělání ve vybrané umělecké oblasti, rozvíjet a kultivovat jejich osobnost z uměleckého hlediska, motivovat je k celoživotnímu vzdělávání.⁹¹

Hudební obor umožňuje žákovi využívat hudbu jako způsob komunikace a uměleckého vyjádření. Hudební vzdělání je rozděleno do dvou oblastí, které se označují hudební interpretace a tvorba, recepce a reflexe hudby. V rámci hudební interpretace

⁸⁸ Srov. PÁVKOVÁ, J. a kol. *Instituce pro výchovu mimo vyučování a ve volném čase*. In PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 123–124.

⁸⁹ Srov. PÁVKOVÁ, J. a kol. *Instituce pro výchovu mimo vyučování a ve volném čase*. In PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 124.

⁹⁰ Srov. HÁJEK, B. *Školská zařízení pro zájmové vzdělávání, výchovná a bytovací zařízení a další subjekty pracující s dětmi a mládeží*. In HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 145.

⁹¹ Srov. III. Rámcový vzdělávací program pro základní umělecké vzdělávání. *Výzkumný ústav pedagogický v Praze* [online]. © 2010 [cit. 2012–07–08]. Dostupné z: http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/PZUS_RVPZUV_schvalena_pilotni_varianta_c_121_vodoznak2.pdf s. 8–9.

a tvorby se dítě učí hrát na hudební nástroj a zpívat, získávat hudební dovednosti, které rozvíjí jak sólově, tak sborově. Časem může dítě využít nabyté znalosti a svého talentu k improvizaci a skládání hudby. V tomto pojetí probíhá výuka buď individuálně, nebo kolektivně. Druhá oblast, recepce a reflexe hudby, pomáhá žákovi získat základní přehled o hudebním světě, využívat získané zkušenosti a dovednosti, interpretovat dílo a hodnotit ho. Cílem této oblasti je naučit dítě propojit teorii s praxí.⁹²

Výtvarný obor učí žáka využívat výtvarný jazyk jako prostředek komunikace. Výtvarné vzdělávání rozvíjí výtvarné předpoklady žáků, rozvíjí žákovu fantazii, myšlení, vnímání, kreativitu a estetické cítění. Pracuje s materiály, nástroji a učí se různým výtvarným technikám, dovednostem a postupům. Dítě projevuje kresbou své pocity, myšlenky, náladu, kresbou reaguje na názory jiných lidí. Dále dítě získává přehled o dějinách výtvarného umění a tvorbě v jednotlivých obdobích.⁹³

Taneční obor díky různorodým pohybům a tanečním prvkům rozvíjí žáka jak tělesně, tak duševně. I v taneční oblasti jsou důležitým předpokladem žákovy schopnosti, ale i zájem, který dále rozvíjí. Dítě získává základní informace o lidském těle a jeho pohybu. Žáci se učí základním technikám tance. Pohyb je zde také chápán jako prostředek komunikace. Dítě by mělo získat vzdělání, které mu dovolí působit jako tanečník při neprofesionálních činnostech.⁹⁴

V literárně dramatickém oboru dítě rozšiřuje různými činnostmi své vlohky směřující k divadelnímu projevu. V tomto oboru zároveň dítě rozvíjí vnímavost k ostatním lidem, složku emocionální, schopnost sebekontroly a sebepoznání. Ve výuce se využívá dramatická hra, během níž dochází k prolnutí s dalšími druhy umění (hudební, taneční, výtvarné, literární). Základem je práce v kolektivu, kdy se dítě učí vyjadřovat nejen hlasem, ale i gesty, pohyby a psaným slovem. Rozvíjí řadu dovedností – pohybové, výrazové, řečnické a literární, učí se psát různé literární žánry a scénáře. V neposlední řadě je dítě vedeno ke kultuře projevu.⁹⁵

⁹² Srov. III. Rámcový vzdělávací program pro základní umělecké vzdělávání. *Výzkumný ústav pedagogický v Praze* [online]. © 2010 [cit. 2012-07-08]. Dostupné z: http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/PZUS_RVPZUV_schvalena_pilotni_varianta_c_121_vodoznak2.pdf s. 11.

⁹³ Srov. III. Rámcový vzdělávací program pro základní umělecké vzdělávání. *Výzkumný ústav pedagogický v Praze* [online]. © 2010 [cit. 2012-07-08]. Dostupné z: http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/PZUS_RVPZUV_schvalena_pilotni_varianta_c_121_vodoznak2.pdf s. 36.

⁹⁴ Srov. III. Rámcový vzdělávací program pro základní umělecké vzdělávání. *Výzkumný ústav pedagogický v Praze* [online]. © 2010 [cit. 2012-07-08]. Dostupné z: http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/PZUS_RVPZUV_schvalena_pilotni_varianta_c_121_vodoznak2.pdf s. 42.

⁹⁵ Srov. III. Rámcový vzdělávací program pro základní umělecké vzdělávání. *Výzkumný ústav pedagogický v Praze* [online]. © 2010 [cit. 2012-07-08]. Dostupné z: http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/PZUS_RVPZUV_schvalena_pilotni_varianta_c_121_vodoznak2.pdf s. 48.

Základní umělecké školy rozvíjí zájmy a schopnosti dětí v estetické oblasti. Zároveň dítě připravují na další studium s uměleckým zaměřením.⁹⁶

4.4 Další instituce

Mezi další zařízení, která realizují výchovu ve volném čase dětí, patří školská výchovná a ubytovací zařízení, školská zařízení pro ústavní a ochrannou výchovu, nestátní neziskové organizace, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, samostatné subjekty s komerčním základem.⁹⁷

Mezi školská výchovná a ubytovací zařízení se řadí domovy mládeže, školy v přírodě a internáty. Domovy mládeže jsou určeny pro žáky středních škol a vyšších odborných škol. Poskytují žákům ubytování, stravování, výchovné působení. Jsou zde vedeni k žádoucímu, plnohodnotnému trávení volného času. Součástí denního režimu je příprava na vyučování.⁹⁸

Školská zařízení pro ústavní a ochranou výchovu zahrnují diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy. Ústavní výchova je nařízena v případech, kdy o děti není dostatečně postaráno a je vážně ohrožena jejich výchova. Nastává zejména u dysfunkčních a afunkčních rodin. Ochranná výchova se ukládá u dítěte se závažnou poruchou chování, kdy preventivně-výchovná opatření nezabrala. V zařízeních pro ústavní a ochrannou výchovu mají děti právo na vzdělání, výchovu a prostředí, ve kterém se bude rozvíjet sebedůvěra a emocionální stránka dítěte.⁹⁹

Mezi nestátní neziskové organizace se řadí organizace dětí a mládeže, občanská sdružení. Některé organizace jako např. Junák, Sokol, Duha, Pionýr jsou celorepublikové, působí v celé České republice, některá sdružení jsou naopak jen místního charakteru (sdružení přátel při školách). Nestátní neziskové organizace vytváří nabídku činností, které

⁹⁶ Srov. PÁVKOVÁ, J., PAVLÍKOVÁ, A., HRDLIČKOVÁ, V. Výchova mimo vyučování. In PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 44.

⁹⁷ Srov. HÁJEK, B. Školská zařízení pro zájmové vzdělávání, výchovná a ubytovací zařízení a další subjekty pracující s dětmi a mládeží. In HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 150–155.

⁹⁸ Srov. HÁJEK, B. Školská zařízení pro zájmové vzdělávání, výchovná a ubytovací zařízení a další subjekty pracující s dětmi a mládeží. In HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 150.

⁹⁹ Srov. PÁVKOVÁ, J. a kol. Instituce pro výchovu mimo vyučování a ve volném čase. In PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 135–136.

děti mohou, v době mimo vyučování, vykonávat a tím hodnotně naplňovat svůj volný čas.¹⁰⁰

Blíže budou charakterizovány organizace Junák, Sokol, Duha, Pionýr. Junák je skautská organizace, která vychovává děti k mravním hodnotám, fyzické zdatnosti, zodpovědnosti ke své vlasti a společnosti. Důraz je kladen na aktivity v přírodě, kde se děti učí praktickým dovednostem, zručnosti a sebekázní. Výchova se realizuje ve skupinách, které jsou málo početné, nejčastěji složené z 5–10 dětí. Skupinu vede jedinec, který není o moc starší jak děti, uplatňuje se zde vliv vrstevníků. Sokol je tělovýchovná organizace s dlouhou tradicí. Cílem této organizace je rozvíjet osobnost dítěte po stránce tělesné, psychické, mravní i vzdělávací. Duha je organizace, která se zaměřuje na vytváření programů pro děti. Prosazují herní činnosti. Společné akce realizuje v přírodě i ve městě. Pionýr je dobrovolné, demokratické, samostatné sdružení dětí a dospělých, které se zaměřuje na složku vzdělávací, zájmovou a kulturně výchovnou. Každý rok pořádají řadu akcí, soutěží, přehlídek a letních táborů, které jsou přístupné i nečlenům organizace.¹⁰¹

Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež usilují o co největší přístupnost, proto jsou bezplatná, jedinci se zde nemusí registrovat, mohou přijít a odejít, kdy chtějí. Snaží se nabízet zajímavé činnosti, aby oslovila co nejvíce jedinců. Nízkoprahová zařízení slouží především neorganizovaným dětem, které se dostanou do tíživé životní situace, jsou ohroženi sociálně nežádoucími jevy, či neakceptují normy a hodnoty společnosti¹⁰²

Živnostenské podnikání vychází z živnosti provozovatele. Nabízí buď aktivity, během nichž se dítě učí různým dovednostem (hudební kurz), nebo služby, které pomáhají pracujícím rodičům (opatrování dětí propojené se zájmovými činnostmi). Mezi zařízení vyplňující volný čas dětí lze zařadit i různé diskotéky, internetové kavárny a herny, ty ovšem neusilují o výchovné působení.¹⁰³

Kromě služeb klasických zařízení, jako jsou školské kluby či střediska volného času, mohou děti využívat např. nabídky nestátních neziskových organizací, jako jsou

¹⁰⁰ Srov. HÁJEK, B. Školská zařízení pro zájmové vzdělávání, výchovná a ubytovací zařízení a další subjekty pracující s dětmi a mládeží. In HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 152.

¹⁰¹ Srov. PÁVKOVÁ, J. a kol. Instituce pro výchovu mimo vyučování a ve volném čase. In PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 143–145.

¹⁰² Srov. HÁJEK, B. Školská zařízení pro zájmové vzdělávání, výchovná a ubytovací zařízení a další subjekty pracující s dětmi a mládeží. In HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 153.

¹⁰³ Srov. HÁJEK, B. Školská zařízení pro zájmové vzdělávání, výchovná a ubytovací zařízení a další subjekty pracující s dětmi a mládeží. In HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 155.

občanská sdružení a organizace dětí a mládeže. Mezi oblíbené organizace patří např. skauting, který rozvíjí děti jak po stránce morální, tak i fyzické.

4.5 Sportovní kluby

Sportovní kluby mohou ze zákona zakládat občané, jde tedy převážně o občanská sdružení, zřizovatelé se musí řídit zákonem č. 83/90 Sb., o sdružování občanů. Další kluby fungují na základě obchodního zákoníku či dobrovolnosti. Jednotlivé sportovní kluby se dělí podle toho, na který druh sportu se zaměřují (např. fotbalové, hokejové, tenisové, basketbalové, atletické, florbalové, nohejbalové, golfové a další). Sportovní kluby nabízí dítěti plnohodnotné trávení volného času.¹⁰⁴

Sportovní kluby rozvíjí vztah dítěte ke sportu a tělesné výchově. Aktivity v klubech dítěti pomáhají zlepšovat tělesnou zdatnost a přispívají k jeho zdraví. Prostřednictvím žádoucího vyplnění volného času působí i jako prevence proti sociálně-nežádoucím jevům (kouření, drogy). Školní sportovní kluby nabízí aktivity odpoledne, po vyučování v rámci kroužků podle zájmů jedinců. Členové jednotlivých klubů se mohou účastnit řady akcí, jako jsou soutěže, semináře apod., během nichž rozvíjí své pohybové schopnosti.¹⁰⁵

Sportovní kluby jsou v České republice velice rozšířené a oblíbené. Kromě sportovních klubů, které se věnují zdravým dětem, existují v současné době i speciální sportovní kluby, které sdružují děti s určitým typem handicapu, např. sportovní kluby pro tělesně handicapované. Aktivity v klubech podporují jak pohybové dovednosti, tak i napomáhají k žádoucí výchově jedince. Dítě se při sportu učí dodržovat pravidla, učí se spolupracovat, komunikovat, disciplíně, zodpovědnosti, pohybovým návykům, žádoucímu naplnění volného času apod.

4.6 Další prostory, kde děti mohou trávit volný čas

Kromě organizovaných výchovně zaměřených institucí jsou důležitou součástí volného času dětí také hřiště a další herní prostory. Herní prostory zahrnují např. upravené

¹⁰⁴ Srov. KOVÁŘ, David. *Moderní sportovní klub: řízení a administrativa SK a TJ : poradce pro dobrovolníky působící ve sportu*. Praha: Olympia, 2011, 48 s. ISBN 978-80-7376-315-2. Dostupné z: <http://www.cuscz.cz/files/194MjR.pdf>. s. 5

¹⁰⁵ Srov. Charakteristika AŠSK ČR. *Asociace Školních Sportovních Klubů České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2013-11-10]. Dostupné z: http://www.ftvs.cuni.cz/assk_web/down/20120828/aacharakteristika-assk-cr.pdf

školní dvory, herní prostory v různých institucích (v supermarketu), volné zelené plochy, herní areály v městských parcích a dalších zařízeních.¹⁰⁶

Hřiště se v České republice pyšní dlouholetou tradicí. Především počátkem 60. let 20. století zažily velký rozmach společně se stavbou sídlišť. Na sídlišťích bylo třeba zajistit prostory, kde by děti mohly trávit volný čas. Hřiště slouží k organizovaným i neformálním aktivitám dětí. Existují hřiště odlišného typu, malé hřiště určené zejména mladším dětem až po velká městská hřiště. Některá hřiště slouží k výchově, např. hřiště dopravní výchovy. Při výstavbě hřišť by se nemělo myslet jen na děti v předškolním věku, ale i na starší děti a případně jim nabízet některé služby odpovídající jejich potřebám. Na určitých hřištích je možné jezdit na skateboardu a kolečkových bruslích, další hřiště nabízejí občerstvení apod. Hřiště jsou potřebné jak ve velkých, tak i malých městech.¹⁰⁷

Herní aktivity jsou pro děti důležité z několika hledisek. Přispívají k rozvoji pohybových dovedností dítěte a jeho sociálních vztahů, rozšiřují jeho citový život. Prostřednictvím her se dítě snáze vyrovnává se stresem, učí se vhodně naplňovat volný čas a fungují i jako prevence vůči nežádoucím vlivům.¹⁰⁸

Z kulturních zařízení jsou ve světě nejoblíbenější muzea a galerie. Dítě zde získává estetické zážitky a případně i chvíle dobrodružství. Muzea plní funkci výchovně vzdělávací a rozvíjí hodnotové orientace dítěte. Prostřednictvím uměleckých a technických sbírek dítě získává představu o dějinách a kultuře. Kromě klasických muzeí se v současnosti zřizují i dětská muzea.¹⁰⁹

Velice oblíbené jsou pohybové aktivity a pobyty v přírodě. Vyplývá to z dlouhodobé urbanizace, nedostatečného pohybu lidí a jejich omezeným stykem s přírodou. Rozšířené jsou prostory pro pohybové činnosti, např. sportovní hřiště, cyklistické dráhy, bazény, lyžařské areály apod. Postupně se rozmáhají také turistické aktivity a agroturistika.¹¹⁰

Turistika představuje formu pohybových činností. Její předností je pohyb v přírodě a poznávání kulturních činností lidí. Vydělují se různé druhy turistiky podle způsobu provádění a podle využívaných prostředků na pěší turistiku, vodní turistiku, cykloturistiku,

¹⁰⁶ Srov. HOFBAUER, B. Aktivity, prostory a zařízení volného času dětí a mládeže v mezinárodním kontextu. In PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 158.

¹⁰⁷ Srov. HOFBAUER, B. *Kapitoly z pedagogiky volného času*. České Budějovice, JU, 2010, s. 106.

¹⁰⁸ Srov. HOFBAUER, B. Aktivity, prostory a zařízení volného času dětí a mládeže v mezinárodním kontextu. In PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 160.

¹⁰⁹ Srov. SPOUSTA, V. et al. *Metody a formy výchovy ve volném čase*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1996, s. 68–69.

¹¹⁰ Srov. HOFBAUER, B. Aktivity, prostory a zařízení volného času dětí a mládeže v mezinárodním kontextu. In PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 166–167.

mototuristiku a lyžařskou turistiku. Jak často se dítě pohybu věnuje a v jakém rozsahu je individuální, záleží na předpokladech a zájmech jedince. Turistika je otevřena všem lidem s ohledem na jejich pohybové možnosti. Turistika rozvíjí fyzickou zdatnost, případně se dítě učí novým znalostem a dovednostem, které jsou spojené s přírodou.¹¹¹

Mezi dětmi staršího školního věku jsou oblíbené také hřiště a parky, které vybízejí k pohybovým aktivitám či slouží pouze jako místo setkání s kamarády. Na vesnici bývá většinou jedno hřiště, ve městě jich lze najít více. Některá hřiště jsou určena ke konkrétním aktivitám např. skate parky. Existuje mnoho prostorů a zařízení, kde děti mohou trávit volný čas – hřiště, parky, zahrady, muzea, kina, divadla, aquaparky, sportovní areály a další. Záleží však na možnostech, zájmech a potřebách každého dítěte.

¹¹¹ Srov. SPOUSTA, V. aj. *Kapitoly z pedagogiky volného času*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1996, s. 30.

5 Charakteristika žáka druhého stupně základní školy

Žák druhého stupně základní školy spadá dle J. Langmeiera a D. Krejčířové¹¹² do vývojové etapy dospívání, které dále dělí na období pubescence a období adolescence. Pubescenci vymezuje věkovým intervalem 11–15 let a adolescenci zhruba 15–22 let. Žák druhého stupně základní školy tedy prochází první fází dospívání, pubescencí.

J. Pávková¹¹³ upozorňuje, že daná etapa přináší dítěti mnoho změn tělesných i psychických. Období pubescence je někdy označováno jako období druhého vzdoru, které je znatelné ve vyšší kritičnosti vůči dospělým a autoritám.

V období pubescence jedinec přechází z dětství do dospělosti. Jedny z největších změn jsou viditelné v tělesném dospívání a sebepojetí jedince. Vyvíjí se způsob myšlení, dítě dokáže uvažovat abstraktně, osamostatňuje se od rodičů a narůstá význam vrstevníků.¹¹⁴

Tělesné změny patří k těm nejvýraznějším. M. Vacínová¹¹⁵ a kolektiv uvádí, že v období dospívání přichází tzv. druhá strukturální přeměna organismu. Růst jedince je zrychlený, nastávají fyziologické změny a pohlavní rozdíly. Oproti předešlé etapě je růst výrazně zrychlený, a to jak u děvčat tak chlapců. Typické pro dané období je pohlavní dospívání, vytváří se specifický mužský a ženský vzhled. Děvčatům se zvětšují mléčné žlázy, pánevní kosti a zaoblují se jim boky. U chlapců dochází k růstu hrtanu, svalové hmoty a projevuje se hlasová mutace. Organismus dospívajícího dítěte je zranitelný a citlivý, proto by v jejich volném čase neměl chybět odpočinek a relaxace.

J. Čáp¹¹⁶ upozorňuje, že tělesné změny mnoho dospívajících vnímá negativně. Dívky znepokojuje především urychlené dospívání. U chlapců to bývá naopak. Stres jim přináší pomalejší dospívání, protože mohou být vystaveni posměchu pro svůj dětský vzhled či malou sílu a výšku. Vzhled je v dané etapě pro dítě velice důležitý, podílí se na jeho sebehodnocení a sebepojetí.

V období pubescence se na přechodnou dobu zhoršují pohybové schopnosti jedince, může se projevit pohybová nesouhra a nemotornost. Mezi hlavní příčiny špatné

¹¹² Srov. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D., *Vývojová psychologie*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 143.

¹¹³ Srov. PÁVKOVÁ, J. Psychologické aspekty výchovy ve volném čase. In HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 93–94.

¹¹⁴ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 209.

¹¹⁵ Srov. VACÍNOVÁ, M., TRPIŠOVSKÁ, D., FARKOVÁ, M., *Psychologie*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2008, s. 94.

¹¹⁶ Srov. ČÁP, J. Průběh vývoje osobnosti. In ČÁP, J., MAREŠ, J., *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001, s. 233.

koordinace pohybů patří rychlý růst dítěte. V tělesné výchově by se daný problém měl zohledňovat a nezapomínat na skutečnost, že organismus dítěte je snadněji unavitelný, a proto není žádoucí ho přetěžovat.¹¹⁷

Prožívání v období pubescence se vyznačuje kolísavostí a je spojeno s nestálostí citového projevu, zvýšenou labilitou a nepřiměřenými reakcemi na běžné věci. Změnu citového prožívání lze pozorovat ve zvýšené impulzivitě a špatném sebeovládání. Změny nálad a přecitlivělost mnohdy narušují mezilidské vztahy, které mohou vyústit v konflikt. Pubescent se v tomto období citově uzavírá a nemá tendence city projevovat. Další změna nastává i v sebehodnocení. V případě kritičnosti bývá přecitlivělý a zranitelný. Pro dospívajícího je typická také vztahovačnost, která odráží osobní nejistotu. M. Vágnerová¹¹⁸ uvádí dvě obranné reakce vůči celkové nejistotě, tzv. mechanismus kyvadla a únik do fantazie. Mechanismus kyvadla spočívá v tom, že dítě se někdy vrací k dětskému chování, může hrát hru, kterou nedávno označilo za dětinskou. V případě, že je dítě vystaveno ještě výraznější zátěži, může dojít k regresi na nižší vývojové stádium. Druhá obranná reakce se opírá o únik do fantazie, jejímž prostřednictvím se jedinec odpoutává od reality a alespoň pomyslně může prožít situace, které ve skutečnosti prožít nemůže.

J. Čáp¹¹⁹ zmiňuje, že dítě se v příznivém případě snaží o dobré výsledky nejen ve škole, ale i v zájmových činnostech. Děvčata i chlapci prohlubují své vědomosti, dovednosti a intelekt. Úspěch ve škole, v zájmových činnostech a jeho ocenění druhými lidmi podporuje kladné sebehodnocení dospívajících. Dobré výsledky zároveň dětem pomáhají zvítězit nad pocity méněcennosti a přispívají k pocitu jistoty. Oproti tomu někteří mladiství se nesnaží, a tím pádem nezískávají ocenění a uznání druhých, nemají dobré výsledky a podléhají pocitu nejistoty a méněcennosti.

Postupně se zdokonaluje vnímání, pozornost, paměť, myšlení, řeč a fantazie. Vnímání je charakteristické uvědomělostí. Rozvíjí se také orientace v prostoru. U pubescentů se dále zlepšuje pozornost, kterou dokážou rozdělovat, přenášet a narůstá u nich schopnost soustředit se. Výrazné změny nastávají dále u paměti. Kromě paměti mechanické, která se dostává k vrcholu, se zlepšuje paměť logická. Rozvíjí se logická paměť, dítě se již snaží o vlastní reprodukci vycházející z pochopení textu a odmítá

¹¹⁷ Srov. VACÍNOVÁ, M., TRPIŠOVSKÁ, D., FARKOVÁ, M., *Psychologie*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2008, s. 95.

¹¹⁸ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 214–216.

¹¹⁹ Srov. ČÁP, J. Průběh vývoje osobnosti. In ČÁP, J., MAREŠ, J., *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001, s. 232.

mechanické opakování. Zlepšují se myšlenkové operace jako je analýza, syntéza, jsou schopni abstrakce, zobecňování, využívat logické myšlení vycházející z pochopení podstaty jevů a vztahů mezi nimi. Úroveň myšlení dospívajícího je téměř shodná s úrovní dospělého. Myšlení je spojeno s řečí pubescenta. Během dospívání narůstá slovní zásoba, dospívající používají delších vět a složitějších souvětí, v oblibě mají nezvyklé výrazy, s vrstevníky slangové výrazy, přezdívky a slova, kterým rozumí pouze členové skupiny. Řeč děti kultivují především četbou, ale přispět může i jazykové bohatství vychovatele. S pubescencí je spojena intenzivnější fantazie, jak reprodukční, během níž si dokážou představovat věci, které nelze bezprostředně vnímat, tak fantazie tvůrčí, kterou uplatňují např. při řešení nových problémů, technických činnostech a umělecké tvorbě. Součástí fantazie v dospívání je i tzv. denní snění, během nichž „sní“ představují si svá nesplněná přání. V malé míře může denní snění i napomáhat k odreagování, ale pokud je moc časté, hrozí odtržení od reality a netečnost k reálným problémům.¹²⁰

M. Vacínová¹²¹ a kolektiv stejně jako J. Pávková uvádí, že pozornost dítěte se zdokonaluje, ovšem M. Vacínová hovoří až o konci období pubescence, protože v počáteční fázi naopak dochází k zhoršení schopnosti koncentrovat svou pozornost. Později se její úroveň vyrovnává pozornosti dospělého, je schopno záměrné pozornosti i rozdělování pozornosti. V dospívání také roste kreativita jedince.

Jeden z problémů, který v pubescenci vyvstává je, že děti odmítají podřízenou roli, odmítají autority, především rodiče a učitele. Jsou kritičtí a netolerantní k dospělým. Názory autorit nepřijímají bezvýhradně, ale uvažují o nich a hledají jiné možnosti. V dospívání naopak narůstá vliv a význam vrstevníků. Kamarádi se stávají pro dospívajícího určitým modelem. Jedinec porovnává jaké má možnosti v rodině on a jaké jeho kamarádi. V případě, že zjistí, že jeho podmínky jsou horší, dožaduje se téhož, co může jeho kamarád.¹²²

V dospívání se rozvíjí intelektuální city, s nimi spojená zvědavost a zájem o určitý okruh lidské činnosti. Citovou vnímavost pubescentů je třeba využít při vytváření vztahu ke společnosti, přírodě a především k umělecké tvorbě. Jedinec je schopen hlouběji prožívat umění, pochopit krásu nejen v přírodě, ale i v mezilidských vztazích.¹²³

¹²⁰ Srov. PÁVKOVÁ, J. Psychologické aspekty výchovy ve volném čase. In HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 94–96.

¹²¹ Srov. VACÍNOVÁ, M., TRPIŠOVSKÁ, D., FARKOVÁ, M., *Psychologie*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2008, s. 95–96.

¹²² Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 229, 230.

¹²³ Srov. PÁVKOVÁ, J. Psychologické aspekty výchovy ve volném čase. In HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 97–98.

J. Langmeier a D. Krejčířová¹²⁴ uvádí, že v období dospívání se výrazně vyvíjí motorika jedince, rychleji získává dovednosti spojené se silou, jemnou koordinací či hbitostí. Z tohoto důvodu se zřejmě zvyšuje jejich zájem o sport, během něhož může dospívající zvyšovat své sebevědomí, které je v tomto období ohrožené. S rozvojem řady schopností (motorických, percepčních) si jedinec vytváří nové a hlubší zájmy, např. o hudbu, film, četbu, sport a další.

Nervová soustava dítěte v pubescenci není připravena na silné a monotónní podněty. Z uvedeného důvodu musí být pedagog připraven na některé nestandardní projevy, jako je vznětlivost, někdy zase na projevy apatie, nepozornosti, nesoustředěnosti a zasněnosti. V období dospívání zároveň není účinné uplatňovat při výchově a vzdělávání přímé zákazy a rozkazy, efektivnější je přistupovat k dospívajícímu přátelsky a domlouvat mu formou dialogu.¹²⁵

Dospívání je náročné období jak pro samotného dospívajícího, tak i pro jeho okolí, rodiče, pedagogy. V daném období bývají děti velice kritičtí k autoritám, ke svým učitelům. M. Vacínová¹²⁶ uvádí několik varování, co dospívající na autoritách odsuzují. Jedná se především o nespravedlnost, podceňování a zesměšňování, jsou kritičtí k učitelovým vlastnostem i pedagogickým schopnostem. Získat si jejich přízeň naopak pomůže smysl pro humor, pedagogovo pochopení a ochota vyslechnout si žákův názor.

V období dospívání jedinec prochází řadou tělesných a psychických změn. Mění se jeho prožívání, poznávací procesy, pozornost, myšlení, řeč, paměť, sebepojetí, fantazie, dále se vyvíjí jeho inteligence, zájmy, sociální potřeby. Dítě si vytváří představu o své osobě, která může vycházet ze srovnání s ostatními vrstevníky. Proto zájmová činnost, ve které dítě dosahuje dobrých výsledků, přispívá k jeho lepšímu sebevědomí a sebepojetí. Vzhledem k vývojovému pokroku v motorice si děti snadno osvojují pohybové dovednosti a více se zajímají o sportovní aktivity. Ve starším školním věku se zájmy začínají specifikovat a upevňovat.

¹²⁴ Srov. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D., *Vývojová psychologie*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006, s. 148–149.

¹²⁵ Srov. PÁVKOVÁ, J. Psychologické aspekty výchovy ve volném čase. In HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 93–94.

¹²⁶ Srov. VACÍNOVÁ, M., TRPIŠOVSKÁ, D., FARKOVÁ, M., *Psychologie*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2008, s. 97.

II. Praktická část

6 Charakteristika výzkumu

V kapitole jsou popsány cíle a předpoklady výzkumu, metody výzkumu, charakteristika výzkumného vzorku, je vysvětlen postup při vyhodnocování výzkumu a v poslední části jsou zpracovány výsledky výzkumu prostřednictvím přehledných tabulek, názorných grafů a jejich popisu.

6.1 Cíl a předpoklady výzkumu

Cílem výzkumu je porovnávání náplně volného času žáků druhého stupně základní školy v závislosti na typu obce, ve které žáci žijí. Jaké aktivity ve svém volném čase upřednostňují, a které naopak spíše opomíjejí. Jaký je rozdíl v intenzitě vybraných aktivit mezi žáky z vesnice a z města?

Kolik svého volného času věnují děti z různých velikých obcí neorganizovaným aktivitám, počítači, televizi, pohybovým aktivitám, domácím pracím, přírodě, zájmovým kroužkům a kulturním aktivitám? Stanoveno bylo celkem 8 předpokladů. Ke zjišťování zmíněných otázek byla zvolena dotazníková metoda.

Stanovené předpoklady výzkumu:

P1: Děti z města navštěvují více zájmových kroužků než děti z vesnice.

P2: Děti na venkově se více věnují neorganizovaným aktivitám než děti z města.

P3: Děti z venkova chodí častěji do přírody než děti z města.

P4: Děti na venkově více pomáhají s domácími pracemi než děti ve městě.

P5: Děti ve městě tráví více času u počítače než děti na venkově.

P6: Děti ve městě tráví více času u televize než děti na venkově.

P7: Děti na venkově se častěji věnují pohybovým aktivitám než děti ve městě.

P8: Děti z města navštěvují častěji kulturní zařízení než děti z vesnice.

6.2 Metody výzkumu

Výzkum byl proveden prostřednictvím dotazníku, který není standardizovaný. Předností dané metody je kvantita respondentů, kteří se mohou šetření zúčastnit s relativně malou časovou náročností.

Dotazníky byly rozdány ve třech základních školách o celkovém počtu 182 respondentů. Dotazníky byly předány ředitelům škol, kteří následně požádali vyučující o rozdání a vyplnění ve vyučování.

6.3 Charakteristika výzkumného vzorku

Výzkum proběhl celkem na třech základních školách, které spadají do ORP Sušice, což bylo částečně limitováno zadáním práce. Vzhledem k tomu, že šetření bylo nutné provést ve škole vesnického typu i městského typu v přibližném počtu respondentů a vlivem nízkého počtu žáků na vesnických školách, zúčastnily se výzkumu dvě školy vesnické a jedna škola městská. Městskou základní školu reprezentuje ZŠ Lerchova v Sušici a vesnické školy zastupuje ZŠ Kolinec a ZŠ Velhartice. ZŠ Velhartice je jediná základní škola v oblasti čistě vesnického charakteru, která zahrnuje i druhý stupeň. Obci Kolinec přísluší status městys, pro účely diplomové práce je však ZŠ Kolinec možno zařadit do skupiny škol vesnického typu. Blíží se vesnici svým charakterem, velikostí i počtem obyvatel. Výběr škol byl náhodný, ovlivněný však nízkým počtem škol na vesnicích s druhým stupněm. Šetření se zúčastnilo celkem 182 žáků, z toho 32 žáků ve Velharticích, 33 žáků v Kolinci a 117 v Sušici. Od žáků žijících na vesnici bylo získáno 91 odpovědí, od žáků žijících ve městě bylo získáno 101 odpovědí, vzhledem k tomu, že se porovnávají dvě skupiny, bylo nutné, aby byl v obou skupinách stejný počet zástupců, proto 10 respondentů z města bylo náhodně vyřazeno. Vybráni byli žáci 6., 7. a 8. ročníků. U žáků 9. tříd lze očekávat změny v náplni volného času vlivem přípravy na přijímací zkoušky. Odpověděli všichni oslovení žáci.

Tabulka č. 1

		Velhartice	Kolinec	Sušice	Celkem
Celkové počty žáků	Celkem dětí	32	33	117	182
	Počet chlapců	16	13	58	87
	Počet dívek	16	20	59	95
6. třída	Celkem dětí	14	9	36	59
	Počet chlapců	8	3	19	30
	Počet dívek	6	6	17	29
7. třída	Celkem dětí	10	8	25	43
	Počet chlapců	5	5	11	21
	Počet dívek	5	3	14	22
8. třída	Celkem dětí	7	16	54	77
	Počet chlapců	2	5	26	33
	Počet dívek	5	11	28	44

6.4 Vyhodnocení výzkumu

Vyhodnocení dotazníků probíhalo pomocí tabulky, která byla zhotovena podle dotazníkových položek, do níž se zaznamenaly jednotlivé odpovědi všech respondentů. Následně se spočítalo, kolik respondentů z vesnice a kolik respondentů z města vybralo danou variantu a obě skupiny se porovnaly. Vyhodnocení je uvedeno v absolutních hodnotách. Ke každé otázce je připojena tabulka a názorný graf se zpracovanými výsledky. Pro některé závěry bylo nutno provést součinnový výpočet pracující se střední hodnotou. Jedná se o závěry, které propojují dvě dotazníkové otázky (konkrétně otázky č. 8 a 9, otázky č. 11 a 12, otázky č. 13 a 14.

6.5 Výsledky a interpretace výzkumu

V kapitole budou graficky zpracovány a interpretovány všechny zjištěné informace z dotazníkového šetření.

6.5.1 Počet zájmových kroužků

Tabulka č. 2

Počet kroužků	Rozdělení podle škol			Rozdělení podle bydliště		Celkem
	ZŠ Velhartice	ZŠ Kolinec	ZŠ Sušice	Vesnice	Město	
0	8	9	20	25	12	37
1	11	15	27	32	21	53
2	7	8	32	21	26	47
3	2	1	25	7	21	28
4	2	0	7	3	6	9
5 a více	2	0	6	3	5	8
Celkem	32	33	117	91	91	182

Graf č. 1

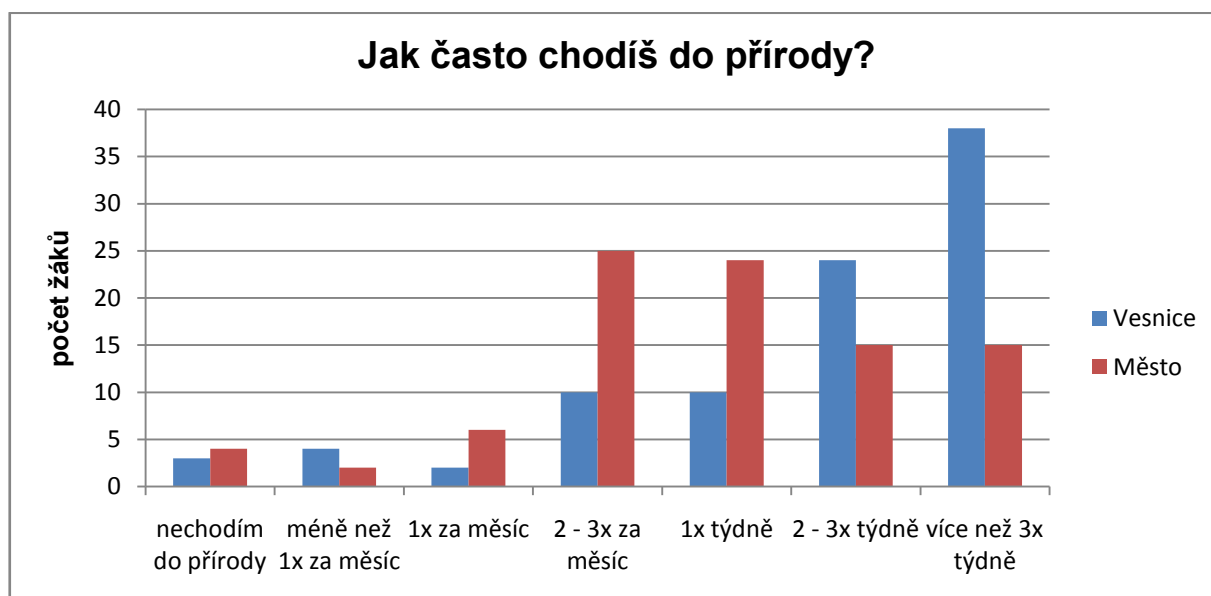
Z grafu vyplývá, že více zájmových kroužků navštěvují žáci z města oproti žákům z vesnice. Zde se stanovený předpoklad potvrdil. Žáci z vesnice nejčastěji navštěvují jeden, žádný a dva kroužky týdně, kdežto u žáků ve městě převažují dva, tři a jeden zájmový kroužek během týdne. Celkem 5 žáků ve městě dokonce uvedlo, že navštěvují 5 a více zájmových kroužků během týdne. Na vesnici uvedlo minimální procento žáků, že by se během týdne účastnili 3 a více zájmových kroužků. Výsledek není nikterak překvapující, protože děti na vesnici většinou postrádají zázemí volnočasových organizovaných aktivit, za zájmovými kroužky musí dojíždět do sousedních měst, což není vždy bezproblémové. Žáci z města mají oproti žákům z vesnice pestřejší a bohatší nabídku zájmových aktivit a zároveň i dostupnější, což podporuje jejich hojnější návštěvnost.

6.5.2 Pobyt v přírodě

Tabulka č. 3

Četnost	Rozdělení podle škol			Rozdělení podle bydliště		Celkem
	ZŠ Velhartice	ZŠ Kolinec	ZŠ Sušice	Vesnice	Město	
nechodím do přírody	0	2	5	3	4	7
méně než 1x za měsíc	0	3	3	4	2	6
1x za měsíc	0	0	8	2	6	8
2 - 3x za měsíc	5	2	28	10	25	35
1x týdně	6	2	26	10	24	34
2 - 3x týdně	8	7	24	24	15	39
více než 3x týdně	13	17	23	38	15	53
Celkem	32	33	117	91	91	182

Graf č. 2

Na otázku jak často chodí do přírody, žáci z města nejčastěji uvedli, že 2–3x za měsíc a 1x týdně. Zde se ukázal velký rozdíl mezi žáky, protože vesniční žáci s výraznou převahou vybrali možnost nejfrekventovanější – více než 3x týdně (celkem 38 žáků z 91, z města uvedlo danou možnost pouze 15 žáků), poté 2–3x týdně. Předpoklad se tedy potvrdil. Žáci z vesnice mají samozřejmě k přírodě blíže, a proto mají větší možnost trávit v ní více volného času. Vesniční žáci se nejčastěji dostanou do přírody každý druhý den někdy i častěji, měšťtí se do přírody podívají nejčastěji 2–3x v měsíci, téměř každý týden. Vzhledem k tomu, že šetření probíhalo v městské oblasti, která je obklopena lesy a má blízký vztah k Národnímu praku Šumava, lze předpokládat, že žáci ze Sušice se

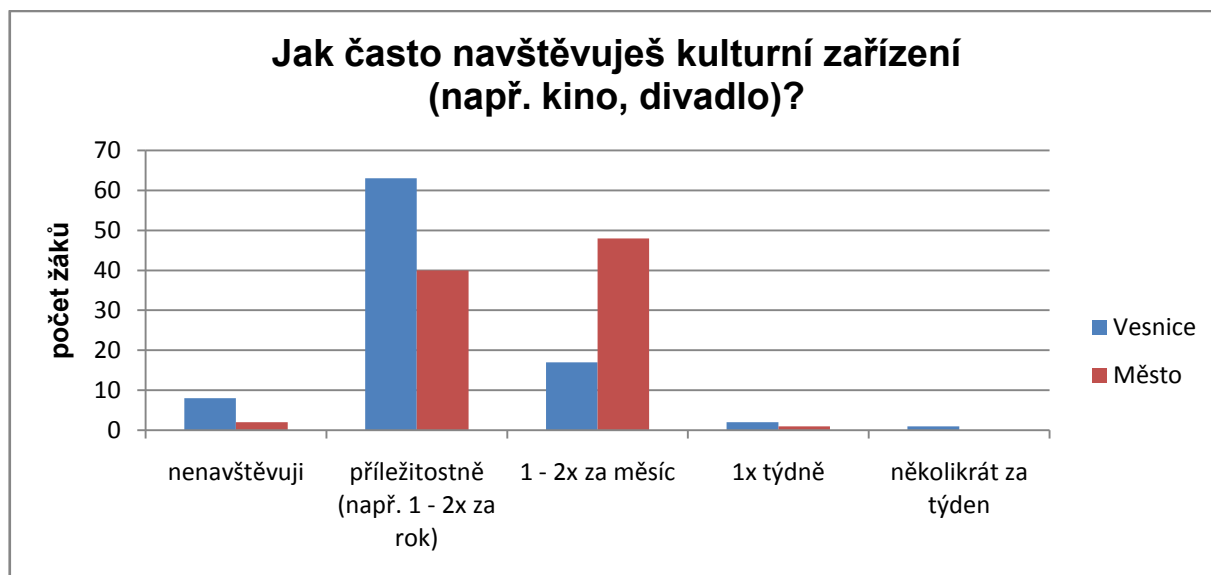
do přírody dostanou častěji oproti žákům z jiných větších měst, kde by rozdíl byl ještě výraznější. Pobyt v přírodě je pro organismus prospěšný, bývá spojený s pohybovou aktivitou, a tím dochází ke kompenzaci sedavého stylu ve školách.

6.5.3 Návštěvnost kulturních zařízení

Tabulka č. 4

Četnost	Rozdělení podle škol			Rozdělení podle bydliště		Celkem
	ZŠ Velhartice	ZŠ Kolinec	ZŠ Sušice	Vesnice	Město	
nenavštěvuji	1	6	3	8	2	10
příležitostně (např. 1 - 2x za rok)	25	21	57	63	40	103
1 - 2x za měsíc	6	4	55	17	48	65
1x týdně	0	2	1	2	1	3
několikrát za týden	0	0	1	1	0	1
Celkem	32	33	117	91	91	182

Graf č. 3

Převážná většina respondentů na otázku, jak často navštěvují kulturní zařízení, volila zejména možnosti příležitostně (např. 1–2x za rok) a 1–2x za měsíc. Celkem 8 žáků na venkově uvedlo, že kulturní zařízení nenavštěvují, ve městě označili tuto variantu pouze 2 žáci. Rozdíl není nikterak velký. Z grafu plyne, že městští žáci navštěvují kulturní zařízení častěji, než žáci z vesnice. Předpoklad byl taktéž potvrzen. Celkem 63 žáků z vesnice uvedlo, že kulturní zařízení navštíví pouze příležitostně, kdežto žáci z města se

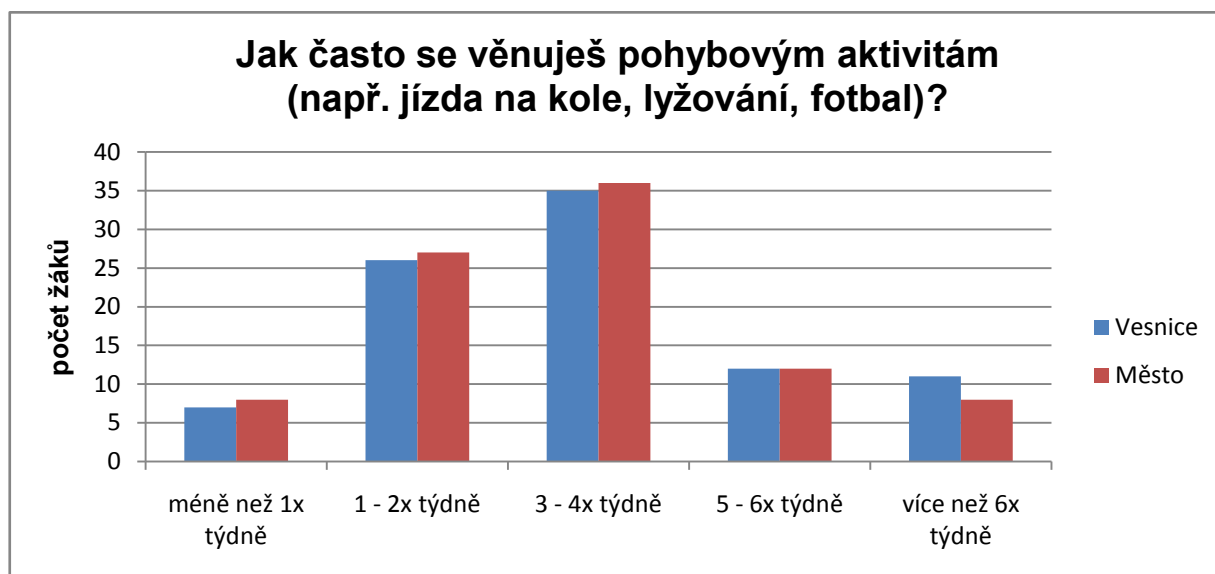
nejčastěji účastní nějaké kulturní akce alespoň 1–2x za měsíc. Výsledky odráží možnosti obcí, kde žáci bydlí. Na vesnicích častokrát úplně chybí kulturní vyžití.

6.5.4 Pohybové aktivity

Tabulka č. 5

Četnost	Rozdělení podle škol			Rozdělení podle bydliště		Celkem
	ZŠ Velhartice	ZŠ Kolinec	ZŠ Sušice	Vesnice	Město	
méně než 1x týdně	2	1	12	7	8	15
1 - 2x týdně	11	9	33	26	27	53
3 - 4x týdně	8	16	47	35	36	71
5 - 6x týdně	6	4	14	12	12	24
více než 6x týdně	5	3	11	11	8	19
Celkem	32	33	117	91	91	182

Graf č. 4

Graf zobrazující četnost pohybových aktivit žáků během týdne ve městě a na venkově není na první pohled jednoznačný. Žáci odpověděli téměř shodně, většinou se rozdíl mezi jednotlivými odpověďmi liší pouze jedním dotázaným, možnost 5–6x týdně uvedlo naprosto stejný počet respondentů, jak z vesnice, tak z města. Předpoklad zněl: Děti na venkově se častěji věnují pohybovým aktivitám než děti ve městě. Očekávaný rozdíl mezi žáky z vesnice a z města byl výrazně větší, přesto lze předpoklad označit za ověřený. Celkem 11 žáků z vesnice uvedlo, že se pohybovým aktivitám v týdnu věnují více než 6x, ve městě zvolilo danou variantu žáků pouze 8. Vzhledem k současnému trendu

převažování pasivních aktivit, s čímž je spojen problém nedostatku pohybu, považují dané zjištění za potěšující, protože 92 % dotázaných uvedlo, že se pohybovým aktivitám věnuje minimálně 1x za týden. Pohyb je pro mladý organismu prospěšný, podporuje zdraví tělesné i psychické.

6.5.5 Čas věnovaný domácím pracím

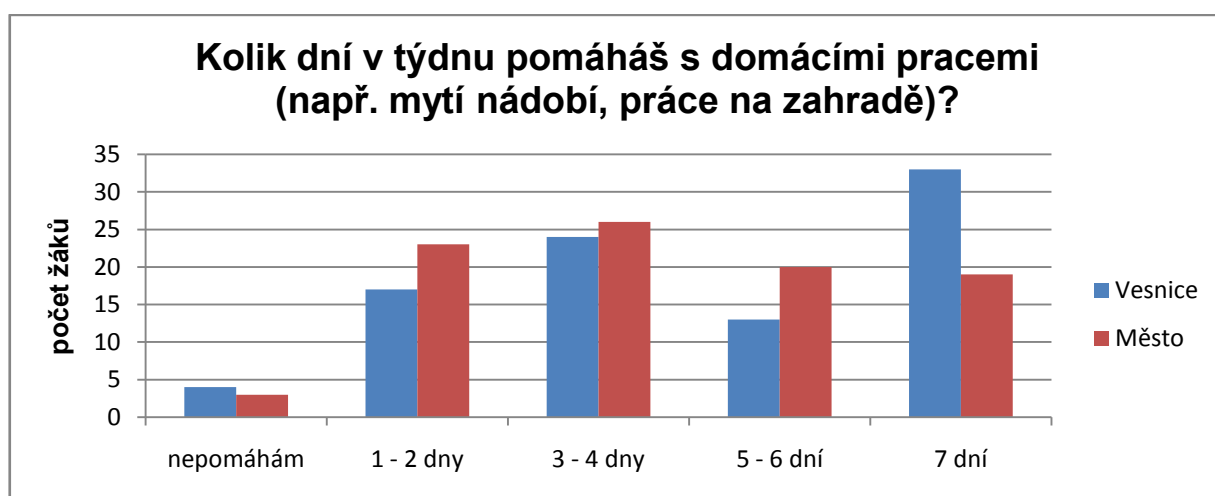
V kapitole bude popsáno, kolik přibližně času žáci z vesnice a žáci z města věnují domácím pracím. Nejprve budou sledovány dny v týdnu, poté délka trvání během jednoho dne a poslední část bude shrnovat celkový čas během týdne věnovaný domácím pracím.

6.5.5.1 Dny v týdnu věnované domácím pracím

Tabulka č. 6

Četnost	Rozdělení podle škol			Rozdělení podle bydliště		Celkem
	ZŠ Velhartice	ZŠ Kolinec	ZŠ Sušice	Vesnice	Město	
nepomáhám	1	3	3	4	3	7
1 - 2 dny	4	7	29	17	23	40
3 - 4 dny	10	7	33	24	26	50
5 - 6 dní	8	3	22	13	20	33
7 dní	9	13	30	33	19	52
Celkem	32	33	117	91	91	182

Graf č. 5

Výše uvedená tabulka a graf podávají názorný přehled, kolik dní v týdnu se žáci ze zjišťovaných obcí věnují domácím pracím. Pouze 7 žáků ze všech dotazovaných uvedlo,

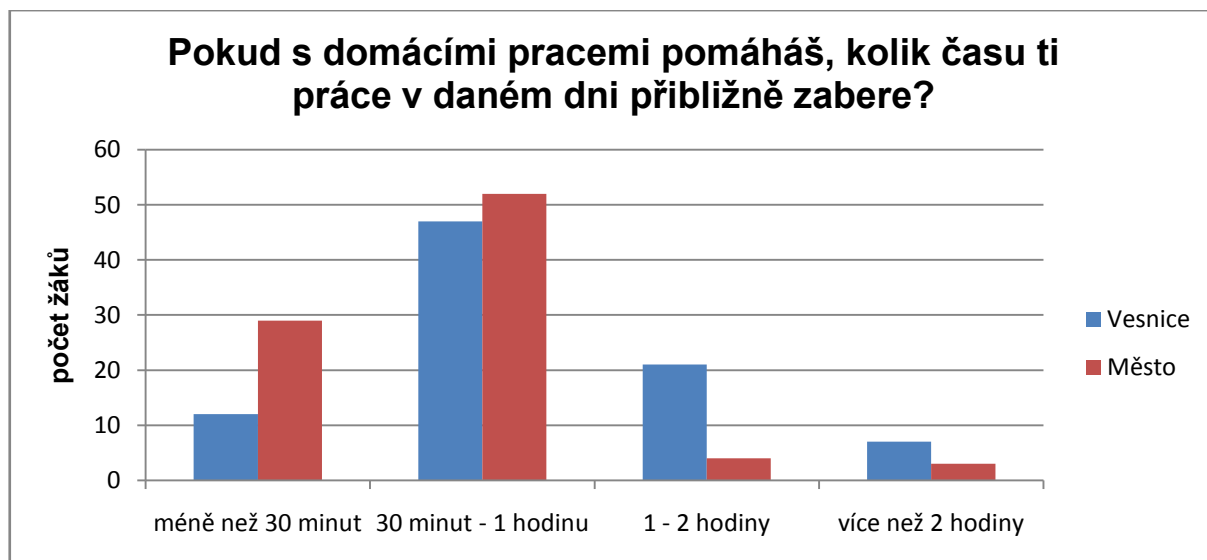
že s domácími pracemi nepomáhá. Každý den označilo 33 žáků z vesnice a 19 z města, zde je rozdíl nejvyšší. Daný výsledek je možno ohodnotit jako dostačující, většina dětí je vedena k pomáhání v domácnosti. Žáci z města nejčastěji odpovídali, že s domácími pracemi pomáhají nejčastěji v týdnu 3–4 dny a 1–2 dny. Žáci z vesnice jsou doma zaměstnání během týdne častěji než děti z města. Celkem 33 žáků z vesnice odpovědělo, že se na domácích pracích podílejí každý den a 26 žáků 3–4 dny v týdnu. Lze předpokládat, že na vesnici je více pracovních povinností, proto se zde děti do nich zapojují o něco častěji než děti ve městě.

6.5.5.2 Čas věnovaný domácím pracím během dne

Tabulka č. 7

Délka trvání	Rozdělení podle škol			Rozdělení podle bydliště		Celkem
	ZŠ Velhartice	ZŠ Kolínek	ZŠ Sušice	Vesnice	Město	
méně než 30 minut	3	6	32	12	29	41
30 minut - 1 hodinu	17	14	68	47	52	99
1 - 2 hodiny	7	9	9	21	4	25
více než 2 hodiny	4	1	5	7	3	10
Celkem	31	30	114	87	88	175

Graf č. 6

Uvedená tabulka a graf zobrazují, kolik času denně přibližně žák s domácími pracemi pomáhá. Nejčastější odpovědí u obou skupin byla varianta 30 minut – 1 hodina. Druhé místo se již mění, zatímco městské děti uvedly méně než 30 minut, děti z vesnice

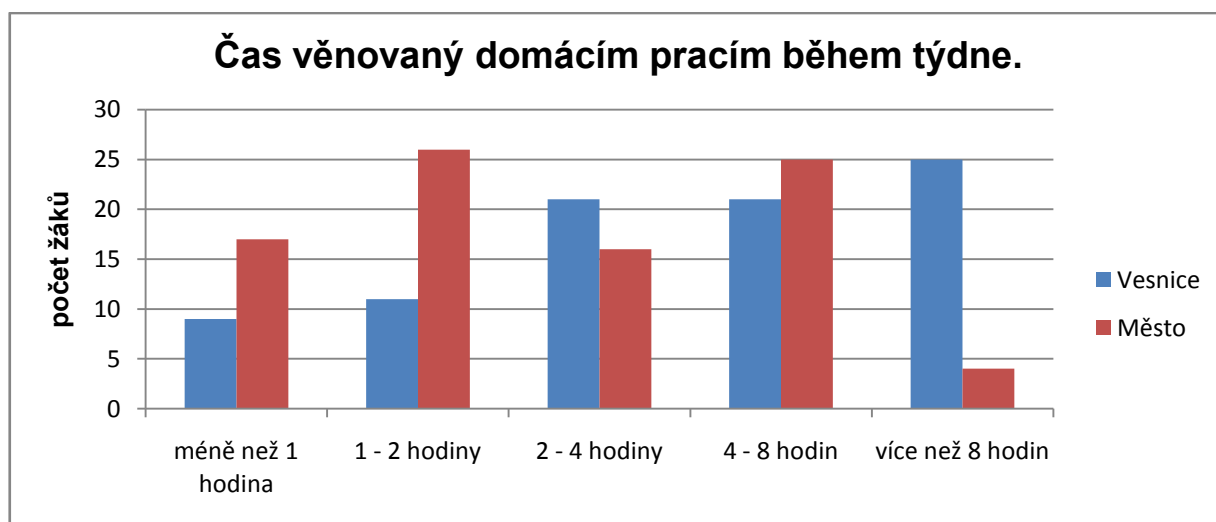
zmínily variantu 1–2 hodiny. Více než 2 hodiny denně pomáhá doma 7 žáků z vesnice a 3 z města. Z časového hlediska během dne více času stráví s domácími pracemi žáci z vesnice. Vzhledem k závěrům předešlého šetření se dané výsledky daly předpokládat. Nejen že se žáci během týdne do prací v domácnosti zapojují častěji, ale zároveň i v delším časovém úseku během dne. Důvodů může být mnoho, např. menší zatížení zájmovými kroužky, či více práce kolem rodinného domu apod.

6.5.5.3 Celkový čas věnovaný domácím pracím během týdne

Tabulka č. 8

Délka trvání	Rozdělení podle škol			Rozdělení podle bydliště		Celkem
	ZŠ Velhartice	ZŠ Kolíneček	ZŠ Sušice	Vesnice	Město	
méně než 1 hodina	2	4	20	9	17	26
1 - 2 hodiny	3	5	29	11	26	37
2 - 4 hodiny	9	5	23	21	16	37
4 - 8 hodin	8	10	32	21	25	46
více než 8 hodin	9	6	10	25	4	29
Celkem	31	30	114	87	88	175

Graf č. 7

Daná tabulka a graf propojuje předešlé dva grafy a tabulky a udává přibližný celkový čas věnovaný domácím pracím během týdne. U nižšího počtu hodin převládají žáci z města, na domácích pracích se během týdne podílejí nejčastěji jednou až dvěma hodinami. Ve více hodinách týdně dominují spíše žáci z vesnice, pomáhají v domácnosti nejčastěji více než 8 hodin. Druhé místo získaly u žáků z vesnice varianty 4–8 hodin

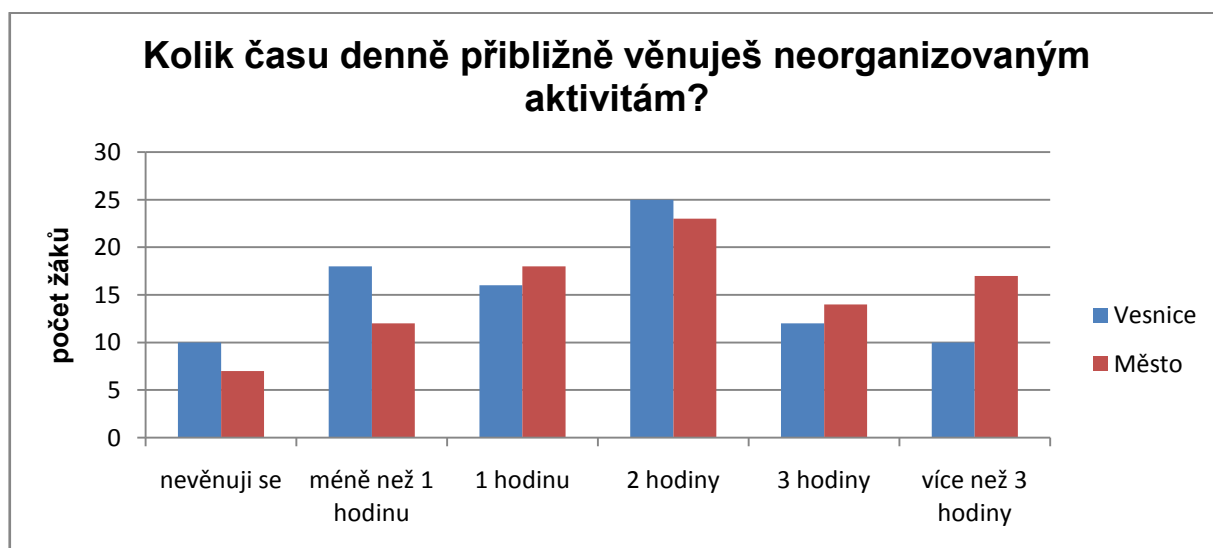
a 2–4 hodiny. Předpoklad zněl: Děti na venkově více pomáhají s domácími pracemi než děti ve městě. Předpoklad se potvrdil, jak je zřejmé ze všech tří grafů. Děti z vesnice pomáhají s domácími pracemi více dnů v týdnu, ale i více času během dne. Rozdíl lze vyzorovat i mezi oběma pohlavími, každý den pomáhá v domácnosti celkem 34 dotázaných dívek a chlapců pouze 18. Dle daného šetření, lze za více pracovité označit děti z vesnice, což může být spojeno např. s větší potřebou práce kolem domu či případným hospodářstvím. Určitý vliv na dané zjištění může mít také skutečnost, že žáci z vesnice navštěvují méně zájmových kroužků, proto jim zbývá relativně více času na jiné aktivity, a tím i na práce v domácnosti. Dětem, které jsou během týdne vytiženy velkým počtem zájmových aktivit, zbývá méně času na pomoc v domácnosti. Pozitivním zjištěním je fakt, že převážná většina dětí je k práci v domácnosti vedena.

6.5.6 Neorganizované aktivity

Tabulka č. 9

Délka trvání	Rozdělení podle škol			Rozdělení podle bydliště		Celkem
	ZŠ Velhartice	ZŠ Kolinec	ZŠ Sušice	Vesnice	Město	
nevěnují se	1	6	10	10	7	17
méně než 1 hodinu	9	5	16	18	12	30
1 hodinu	7	5	22	16	18	34
2 hodiny	12	7	29	25	23	48
3 hodiny	2	4	20	12	14	26
více než 3 hodiny	1	6	20	10	17	27
Celkem	32	33	117	91	91	182

Graf č. 8

Předpoklad zněl: Děti na venkově se více věnují neorganizovaným aktivitám než děti z města. Lze předpokládat, že vesnice nabízejí podstatně méně možností návštěvy kroužků a dalších organizovaných aktivit, z toho je možno odvodit, že děti na vesnici se budou více věnovat aktivitám neorganizovaným. Z grafu na první pohled není zřejmé, zda se předpoklad potvrdil či naopak. Žáci na vesnici nejčastěji uvedli možnost 2 hodiny, méně než 1 hodinu a 1 hodinu, kdežto žáci z města volili možnost 2 hodiny, 1 hodinu a více než 3 hodiny. Žáci z vesnice i z města nejčastěji označili možnost, že se neorganizovaným aktivitám věnují přibližně 2 hodiny denně. Z daného šetření vyplývá, že se o něco více neorganizovaným aktivitám věnují žáci z města. Předpoklad se tedy neověřil. Avšak rozdíly mezi žáky z města a žáky z vesnice jsou v tomto ohledu minimální, většina variant získala velice podobný počet respondentů od žáků z obou typů obcí. Vzhledem k předešlým šetřením se obávám, že daný údaj může být trochu zkreslený nepřesným pochopením dané otázky a předpokládám, že skutečný čas věnovaný neorganizovaným aktivitám během dne bude u obou skupin žáků ještě o něco větší.

6.5.7 Sledování televize

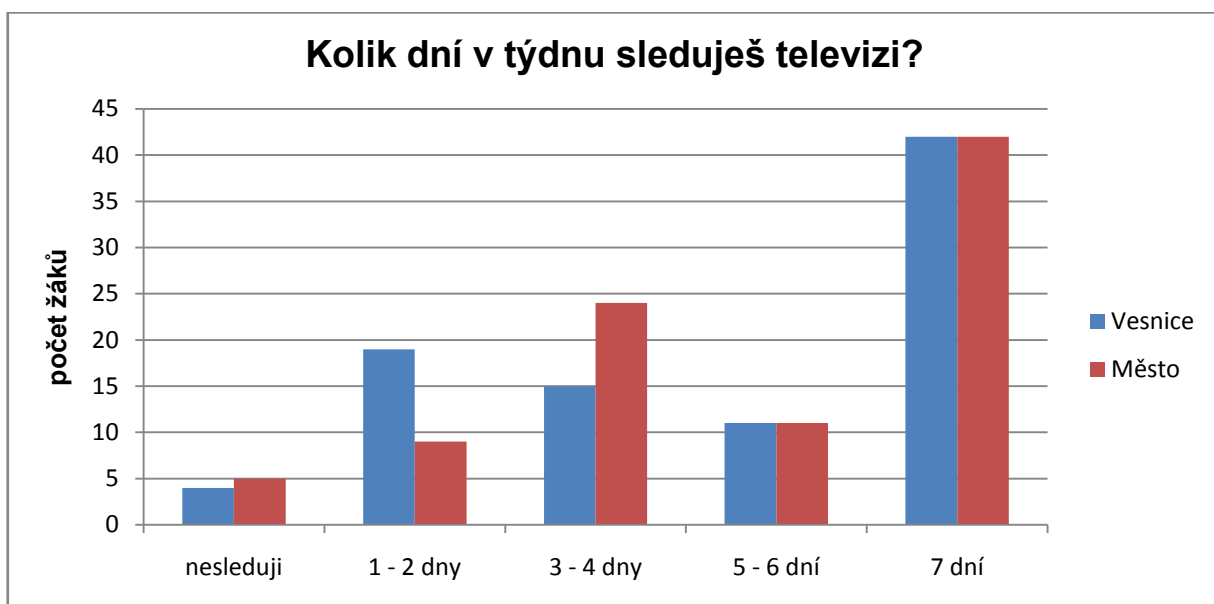
Daná kapitola bude shrnovat, kolik přibližně času žáci z města a žáci z vesnice věnují sledování televize. První tabulka shrnuje, jak často televizi žáci sledují v týdnu, následně jak dlouho v daném dni a poslední část udává přibližně celkový čas věnovaný televizi během týdne.

6.5.7.1 Dny v týdnu věnované sledování televize

Tabulka č. 10

Četnost	Rozdělení podle škol			Rozdělení podle bydliště		Celkem
	ZŠ Velhartice	ZŠ Kolinec	ZŠ Sušice	Vesnice	Město	
nesledují	0	2	7	4	5	9
1 - 2 dny	8	9	11	19	9	28
3 - 4 dny	6	3	30	15	24	39
5 - 6 dní	2	3	17	11	11	22
7 dní	16	16	52	42	42	84
Celkem	32	33	117	91	91	182

Graf č. 9

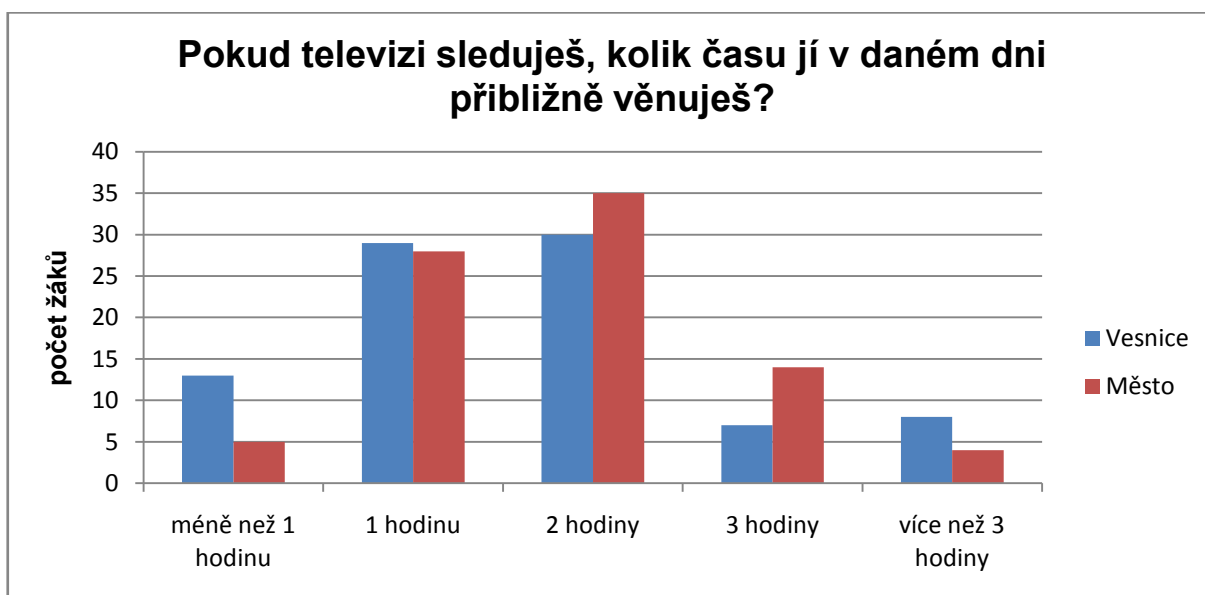
Graf znázorňuje zajímavou shodu obou skupin. Celkem 42 žáků (46 %) z vesnice i z města uvedlo, že televizi sledují každý den. Každodenní sledování televize výrazně dominuje u většiny dotázaných respondentů. Druhou nejčastější odpovědí u žáků z města byla varianta 3–4 dny, u žáků z vesnice převažovala možnost 1–2 dny. Shodný počet žáků z vesnice i města uvedlo, že televizi sledují 5–6 dní v týdnu, celkem 11 žáků v obou skupinách. Celkem 9 žáků uvedlo, že televizi nesleduje, z toho 4 žáci z vesnice a 5 žáků z města. Z grafu vyplývá, že televizi více dnů v týdnu sledují žáci z města, avšak jen s malým rozdílem.

6.5.7.2 Čas věnovaný sledování televize během dne

Tabulka č. 11

Délka trvání	Rozdělení podle škol			Rozdělení podle bydliště		Celkem
	ZŠ Velhartice	ZŠ Kolinec	ZŠ Sušice	Vesnice	Město	
méně než 1 hodinu	6	5	7	13	5	18
1 hodinu	11	11	35	29	28	57
2 hodiny	11	6	48	30	35	65
3 hodiny	3	4	14	7	14	21
více než 3 hodiny	1	5	6	8	4	12
Celkem	32	31	110	87	86	173

Graf č. 10

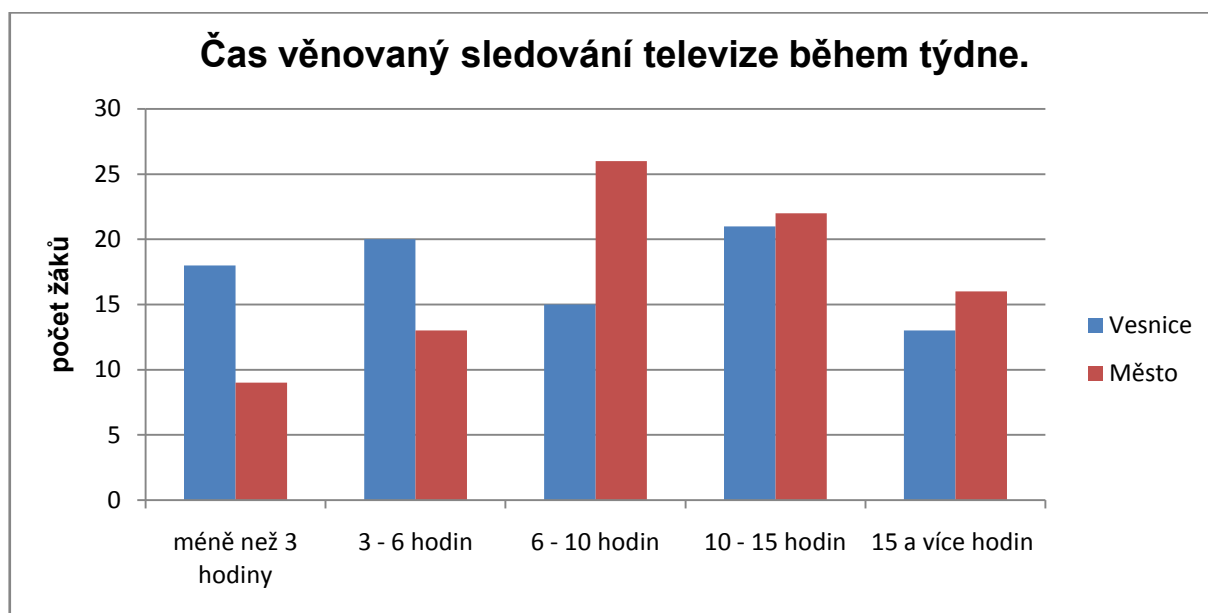
Výše uvedený graf s tabulkou zobrazují přibližný čas věnovaný televizi během jednoho dne. Na první pohled je zřejmé, že žáci z vesnice i z města nejvíce sledují televizi 2 hodiny denně. Druhou nejčastější odpovědí u obou skupin je varianta 1 hodina. Větších rozdílů si je možno všimnout u odpovědi méně než 1 hodina a více než 3 hodiny. Celkem 13 žáků z vesnice uvedlo, že sleduje televizi méně než 1 hodinu (z města 5), 14 žáků z města vybralo možnost 3 hodiny denně, avšak o celou polovinu méně dotázaných z vesnice – pouze 7 žáků. Více času sledováním televize průměrně během dne stráví žáci z města.

6.5.7.3 Celkový čas věnovaný sledování televize během týdne

Tabulka č. 12

Délka trvání	Rozdělení podle škol			Rozdělení podle bydliště		Celkem
	ZŠ Velhartice	ZŠ Kolinec	ZŠ Sušice	Vesnice	Město	
méně než 3 hodiny	7	8	12	18	9	27
3 - 6 hodin	8	6	19	20	13	33
6 - 10 hodin	6	5	30	15	26	41
10 - 15 hodin	8	4	31	21	22	43
15 a více hodin	3	8	18	13	16	29
Celkem	32	31	110	87	86	173

Graf č. 11

Tabulka s grafem zobrazují, kolik přibližně času věnují žáci z města a z vesnice sledování televize během týdne. Z grafu je zřejmé, že televizi více sledují žáci ve městě. Žák z města nejčastěji sleduje televizi přibližně 6–10 hodin týdně, 10–15 hodin a více než 15 hodin. Žáci z vesnice nejčastěji věnují televizi 10–15 hodin, 3–6 hodin a méně než 3 hodiny týdně. V menším počtu hodin týdně věnované televizi (méně než 3 hodiny a 3–6 hodin) převažují žáci z vesnice a nad 6 hodin týdně dominují žáci z města. Předpoklad zněl: Děti ve městě tráví více času u televize než žáci na vesnici, dle výzkumu se předpoklad potvrdil. Televize jako jeden z hromadných sdělovacích prostředků má na žáky nesporný vliv. V řadě případů není jen dobrým vzorem pro mladé diváky. Sledované programy částečně ovlivňují sociální i morální vývoj žáků. Celkem 29 respondentů sleduje během týdne televizi více než 15 hodin, naopak 27 žáků sleduje televizi během týdne méně než 3 hodiny. Více než 15 hodin týdně je dle mého názoru až neúměrně dlouhá doba, nad kterou by se žáci měli zamyslet a zhodnotit důležitost sledovaných programů a pokusit se pasivní sledování televize nahradit aktivnějšími zájmy, které budou podporovat jejich fyzické i psychické zdraví a zároveň i podporovat zdravou socializaci.

6.5.8 Čas věnovaný počítači

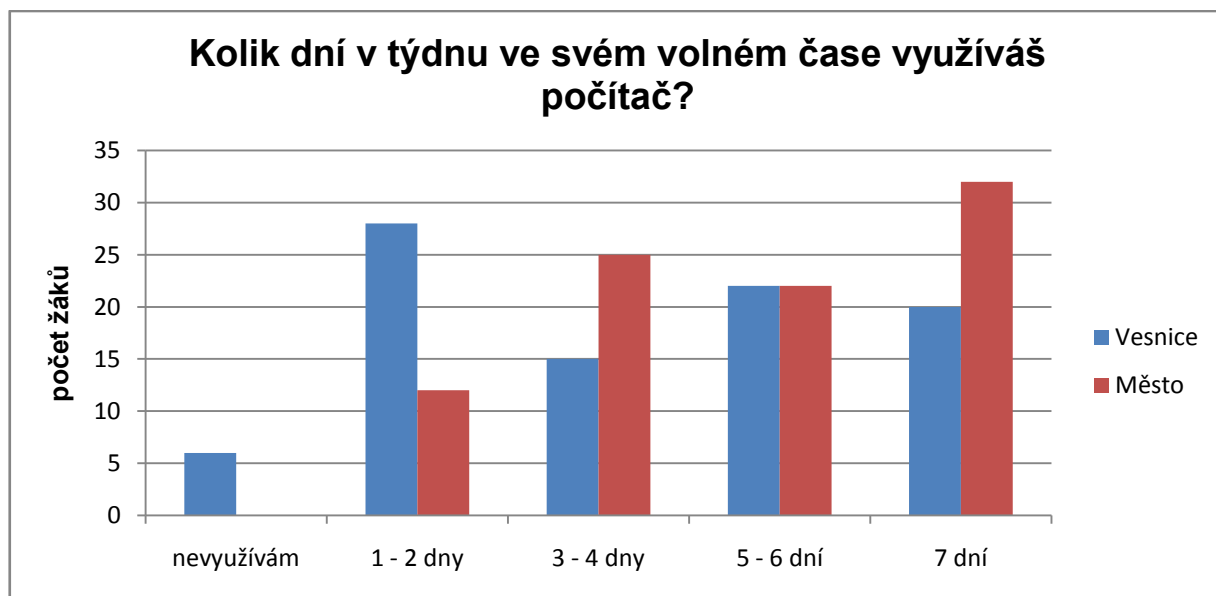
V kapitole bude zpracováno, kolik přibližně času věnují žáci z vesnice a žáci z města počítači, konkrétně hraní her a internetu. První tabulka zobrazuje četnost práce s počítačem během týdne, poté časové zatížení během dne a v závěru je shrnutý přibližný čas věnovaný počítači během týdne.

6.5.8.1 Dny v týdnu věnované počítači

Tabulka č. 13

Četnost	Rozdělení podle škol			Rozdělení podle bydliště		Celkem
	ZŠ Velhartice	ZŠ Kolinec	ZŠ Sušice	Vesnice	Město	
nevyužívám	1	1	4	6	0	6
1 - 2 dny	18	7	15	28	12	40
3 - 4 dny	4	4	32	15	25	40
5 - 6 dní	5	10	29	22	22	44
7 dní	4	11	37	20	32	52
Celkem	32	33	117	91	91	182

Graf č. 12

Grafické znázornění vypovídá o skutečnosti, že pouhých 6 žáků ze všech dotazovaných počítač ve svém volném čase nevyužívá. Všichni zmínění žáci žijí na vesnici, ve městě danou variantu nevedl nikdo. Celkem 32 žáků z města pracuje s počítačem každý den, na vesnici se počítači věnuje každý den pouze 20 žáků. Variantu

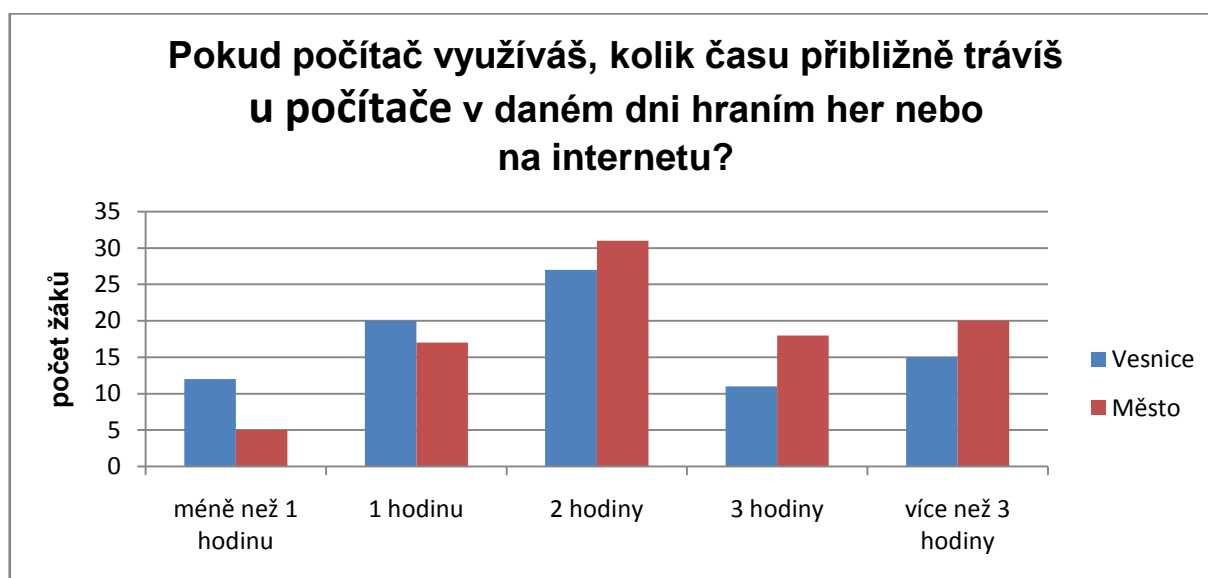
7 dní v týdnu ve městě uvedlo žáků nejvíce, následovalo 3–4 dny a poté 5–6 dní. U žáků z vesnice jsou výsledky poněkud rozdílné, 28 žáků pracuje s počítačem ve svém volném čase pouze 1–2 dny, poté 5–6 dní a 7 dní. Graf s tabulkou vyjadřují, že žáci z města se během týdne věnují počítači častěji než žáci z vesnice.

6.5.8.2 Čas věnovaný počítači během dne

Tabulka č. 14

Délka trvání	Rozdělení podle škol			Rozdělení podle bydliště		Celkem
	ZŠ Velhartice	ZŠ Kolinec	ZŠ Sušice	Vesnice	Město	
méně než 1 hodinu	1	9	7	12	5	17
1 hodinu	13	4	20	20	17	37
2 hodiny	12	7	39	27	31	58
3 hodiny	4	3	22	11	18	29
více než 3 hodiny	1	9	25	15	20	35
Celkem	31	32	113	85	91	176

Graf č. 13

Výše uvedená tabulka s grafem podávají názorný přehled o tom, kolik času věnují žáci z obou skupin počítači, konkrétněji sleduje hraní her a internet. Z grafu je vidět, že četnost odpovědí u jednotlivých variant nabývá u obou skupin podobně blízké zastoupení. Přesto nižší hodnoty jsou specifické spíše pro děti vesnické. Žáci z města nejčastěji volili možnost 2 hodiny denně, více než 3 hodiny denně a 3 hodiny denně věnované hrám a internetu. U žáků z vesnice je výsledek o trochu příznivější, více žáků uvedlo, že se

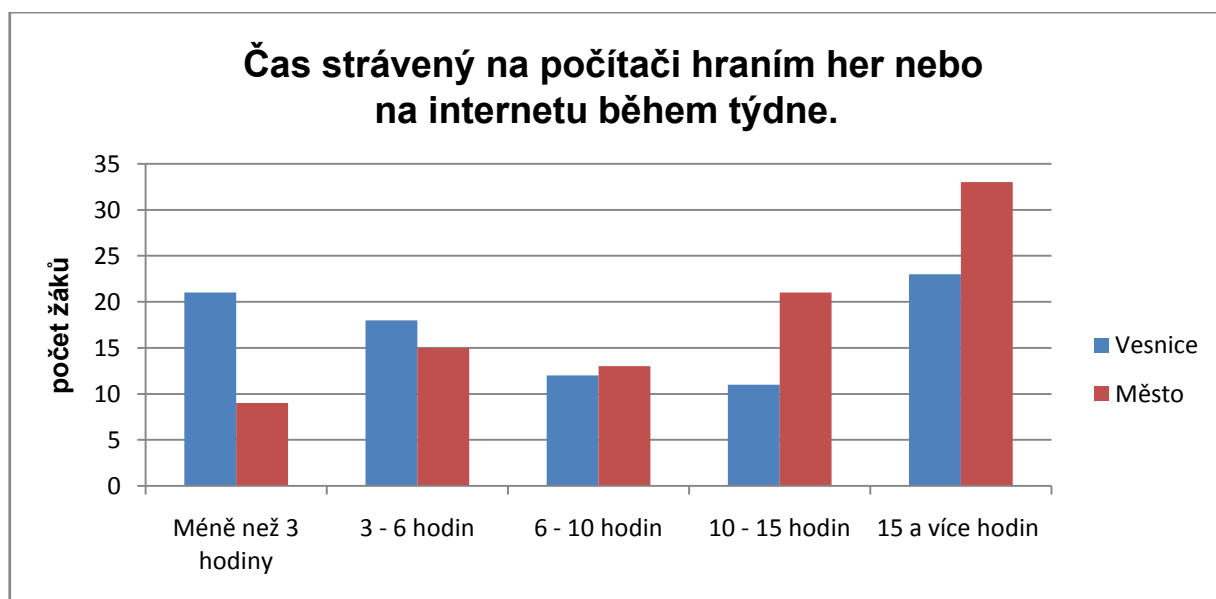
zjišťovaným aktivitám věnují méně než 1 hodinu. Ačkoliv nejběžnějšími odpověďmi byly možnosti 2 hodiny, 1 hodina a více než 3 hodiny denně.

6.5.8.3 Celkový čas věnovaný počítači během týdne

Tabulka č. 15

Délka trvání	Rozdělení podle škol			Rozdělení podle bydliště		Celkem
	ZŠ Velhartice	ZŠ Kolinec	ZŠ Sušice	Vesnice	Město	
Méně než 3 hodiny	11	8	11	21	9	30
3 - 6 hodin	9	4	20	18	15	33
6 - 10 hodin	5	3	17	12	13	25
10 - 15 hodin	3	5	24	11	21	32
15 a více hodin	3	12	41	23	33	56
Celkem	31	32	113	85	91	176

Graf č. 14

Graf s tabulkou shrnují předešlé dva grafy a tabulky. Podávají přehled o skutečnosti, kolik času přibližně věnují dotazovaní žáci během týdne hraní her na počítači nebo internetu. Podobný počet respondentů z vesnice a města tráví zjišťovanými aktivitami 3–6 hodin a 6–10 hodin, u ostatních variant jsou rozdíly vyšší. Zejména u první možnosti je rozdíl mezi žáky značný. Celkem 21 žáků na vesnici se věnuje hraní na počítači a internetu méně než 3 hodiny týdně, ve městě pouze 9 žáků. Naopak u varianty 15 a více hodin převažují žáci z města, kterých je 33 a na vesnici o 10 méně, tudíž jen 23 žáků. U vyššího počtu hodin u počítače během týdne převažují žáci

z města nad žáky z vesnice a u nižšího počtu hodin je to naopak. Přesto nejčastější je u obou skupin stejná varianta, a to 15 a více hodin. Předpoklad se ověřil. Dané zjištění není potěšující, protože hry na počítači a přemíra internetových aktivit není pro žáky nikterak velkým přínosem.

7 Diskuze

Daná kapitola bude porovnávat teoretickou část diplomové práce se zjištěnými výsledky v praktické části.

V díle O. Matouška a A. Kroftové¹²⁷ se lze dočíst, že sledování televize má mezi dětmi stále narůstající tendenci. Zároveň zmiňují negativní působení některých televizních stanic na psychiku a morální i sociální vývoj jedince. P. Sak s K. Sakovou¹²⁸ ve své knize upozorňují, že sledování televize patří mezi každodenní činnosti mladých lidí. Dané tvrzení se potvrdilo i ve výzkumu prováděném na vybraných základních školách v ORP Sušice. Celkem 46 % dotazovaných žáků z města i z vesnice uvedlo, že televizi sledují každý den. Pasivním sledováním televize děti přejímají hodnoty prezentované danými televizními stanicemi.

J. Pávková¹²⁹ a kolektiv upozorňují na značný vliv počítačů a internetu na trávení volného času dětí. Ve výzkumu bylo zjištěno, že 29 % dotazovaných s převahou městských žáků se věnuje aktivitám na počítači každý den. Každodenní počítačové aktivity jako jsou hry a internet nejsou pro děti velkým přínosem. Nelze však opomenout, že některé aktivity rozvíjí počítačové dovednosti u žáků, avšak velkým problémem se může stát závislost na počítači, internetu, sociálních sítích a dalších. U počítačů se hovoří o tzv. virtuální droze. Internet jako další hromadný sdělovací prostředek v současné době patří i k výchovným prostředkům. K samotným stolním počítačům již přibýly přenosné notebooky, tablety, tzv. chytré telefony a další, které umožňují dětem se připojit k internetu téměř kdekoli a kdykoli během dne. Závislost na počítači je velkým problémem dnešní doby, proto by se rodiče, škola i obec určitými opatřeními měla snažit žákům ukázat či alespoň informovat o možnostech, jak svůj volný čas zhodnocovat a neztrácet čas každodenním hraním her na počítači a další elektronice.

V díle B. Hofbauera¹³⁰ je zmiňováno, že v současné době narůstá množství volného času u lidí díky pokroku společnosti, techniky a služeb. Součástí domácností bývají spotřebiče, které šetří čas, např. myčky, pračky apod. Praktická část v tomto směru vypovídá, že domácím pracím se více věnují děti venkovské oproti dětem městským. Tento

¹²⁷ Srov. MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 100–101.

¹²⁸ Srov. SAK, P.; SAKOVÁ, K. *Mládež na křižovatce*. Praha: Svoboda servis, 2004, s. 62–63.

¹²⁹ Srov. PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B. Volný čas. In PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 15–16.

¹³⁰ Srov. HOFBAUER, B. Východiska, souvislosti, perspektivy. In HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 11–12.

fakt lze odůvodnit např. větším množstvím práce kolem rodinného domu, který je na vesnicích nejčastější formou bydlení.

B. Hofbauer¹³¹ ve své knize upozorňuje na problematiku úbytku obyvatelstva na vesnicích a s tím spojený problém zanikání kulturních zařízení v malých obcích. Dětem z vesnice nezbyvá jiná možnost než za kulturním vyžitím dojíždět do měst. Dojíždění je spojeno s řadou překážek (časová náročnost, finanční náročnost, organizační náročnost) a děti na vesnicích se proto kulturních akcí účastní podstatně méně než děti z města. Dané tvrzení se potvrdilo i ve výzkumu na Sušicku. Děti z vesnice navštěvují kulturní zařízení většinou jen příležitostně, kdežto děti ve městě se účastní kulturní akce alespoň jednou či vícekrát za měsíc.

J. Čáp¹³² upozorňuje na nebezpečí nedostatku pohybu u dospívajících a zdůrazňuje pozitivní účinky pohybových aktivit. Prospěšnost pohybu popisuje ve své knize také I. Slepíčková¹³³. Pohyb pomáhá tělu odbourávat stres a naopak navozovat pocit štěstí, radosti a klidu, kromě toho snižuje riziko řady onemocnění. Dle J. Pávkové¹³⁴ by se pohyb měl stát součástí jedincova dne. Děti na Sušicku se podle výzkumu věnují pohybovým aktivitám nejčastěji 3–4x týdně jak na vesnici, tak ve městě, více než 6x týdně uvedlo necelých 10 % žáků z obou typů obcí.

Národní institut dětí a mládeže došel k závěru, že děti staršího školního věku postupně opouštějí organizované volnočasové aktivity a více času věnují neorganizovaným aktivitám.¹³⁵ Na výběr volnočasových aktivit má vliv také velikost obce, kde děti žijí. V obcích do 5 000 obyvatel volí děti aktivity převážně neorganizované.¹³⁶ Ve výzkumu na Sušicku se daná teorie jednoznačně nepotvrdila. Žáci z města i z vesnice odpovídali velice podobně.

¹³¹ Srov. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 32.

¹³² Srov. ČÁP, J. *Výchova, její aktuální otázky a možnosti psychologie při jejich řešení*. In ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001, s. 292.

¹³³ Srov. SLEPIČKOVÁ, I. *Sport a volný čas*. Praha: Karolinum, 2005, s. 57–58, 63–64.

¹³⁴ Srov. PÁVKOVÁ, J. *Výchova ve volném čase*. In HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 72–73.

¹³⁵ Srov. *Hodnotové orientace dětí ve věku 6–15 let. Národní institut dětí a mládeže MŠMT: Národní registr výzkumu o dětech a mládeži* [online]. 2011 [cit. 2012–07–08].

Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zpravy/1310479648.pdf>. s. 30, 76.

¹³⁶ Srov. *Hodnotové orientace dětí ve věku 6–15 let. Národní institut dětí a mládeže MŠMT: Národní registr výzkumu o dětech a mládeži* [online]. 2011 [cit. 2012–07–08].

Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zpravy/1310479648.pdf>. s. 78.

J. Němec¹³⁷ s J. Pávkovou¹³⁸ se shodují, že pro žáky staršího školního věku je žádoucí široká nabídka činností, ze kterých by si žák mohl vybírat, důležitá je také vhodná motivace. J. Čáp¹³⁹ došel k závěru, že důležitým předpokladem k uskutečňování zájmových aktivit je příležitost k aktivitám. Právě nabídka volnočasových aktivit a příležitosti k organizovaným a hodnotným aktivitám na vesnici většinou úplně chybí. Což se promítlo do výsledků výzkumu. Potvrdil se předpoklad, že děti na vesnici navštěvují méně zájmových kroužků, než děti ve městě. Ve městě nejčastěji navštěvují žáci dva či tři zájmové kroužky, na vesnici většinou jeden nebo žádný zájmový kroužek.

Za jednu z výhod malých obcí považuje J. Němec¹⁴⁰ blízkost přírody. Ve výzkumu bylo zjištěno, že žáci žijící na vesnicích mají k přírodě opravdu bližší vztah a pobývají v přírodě častěji než děti z města. Ač rozdíl zde nebyl velký. Vzhledem ke skutečnosti, že Sušice má blízko k Národnímu parku Šumava a město je ze všech stran obklopeno lesy, které jsou turistickými cíli místních lidí, lze předpokládat, že žáci ze Sušice mají k přírodě blíže oproti jiným velkým městům. Konkrétně děti z vesnice se dostanou do přírody nejčastěji 3x i vícekrát týdně, městské děti přibližně 1x za týden.

Stanovené předpoklady se až na jednu výjimku potvrdily. Rozdíly mezi dětmi vesnickými a městskými nebyly značné, jak se původně předpokládalo.

¹³⁷ Srov. NĚMEC, J. a kol. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 2002, s. 17.

¹³⁸ Srov. PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B. Volný čas. In PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 13–14.

¹³⁹ Srov. ČÁP, J. Výchova, její aktuální otázky a možnosti psychologie při jejich řešení. In ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001, s. 295.

¹⁴⁰ Srov. NĚMEC, J. a kol. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 2002, s. 117–118.

Závěr

Cílem diplomové práce bylo podat teoretický přehled o problematice volného času se zaměřením na žáky staršího školního věku s ohledem na typ obce, ve které žijí. Následně zkoumá rozdíly ve způsobu trávení volného času žáků ve městě a na venkově.

V teoretické části jsou shrnuty základní charakteristiky volného času, funkce volného času a také význam výchovy mimo vyučování. Součástí je podkapitola věnující se konkrétně problematice volného času dětí ve městě a na venkově, upozorňuje na možná úskalí, ale i na přednosti daných obcí. Zpracovány jsou možnosti jak organizovaného trávení volného času, zejména prostřednictvím zájmových aktivit v institucích volného času, tak i neorganizovaného trávení volného času, kterého u žáků na druhém stupni základní školy nabývá postupného významu a převahy. Stručně jsou shrnuty prostory, ve kterých děti mohou trávit volný čas, ať organizovaně nebo neorganizovaně. Závěrem teoretické části je zpracována kapitola o fyzickém a psychickém vývoji žáka staršího školního věku.

Praktická část vychází ze stanovených osmi předpokladů a následně vytvořeného dotazníku vlastní konstrukce. Za negativní zjištění považují skutečnost, že žáci ve svém volném čase věnují přemíru pozornosti počítači a televizi. Ač se daným aktivitám o něco méně věnují žáci na vesnici než ve městě, i oni nejčastěji sledují televizi 2 hodiny denně, což platí i o aktivitách na počítači. Pasivní sledování televize a přemíra internetových aktivit či her na počítači není pro žáky velkým přínosem. Na jedné straně sice mohou některé aktivity přispívat k rozvoji počítačových dovedností u žáků, na straně druhé je zde problematika závislosti na počítači, internetu, sociálních sítích a dalších. Nelze opomenout, že internet v současné době patří mezi hromadné sdělovací prostředky, které se částečně podílí na výchově dětí. Nad danou problematikou by se měli zamyslet rodiče dětí, ale zejména samotní žáci a pokusit se pasivní aktivity u počítače a televize alespoň z části nahradit aktivnějšími zájmy, které budou podporovat jejich psychické i fyzické zdraví.

Naopak mě překvapil vztah dotazovaných žáků k přírodě, ač více času v přírodě tráví žáci dle očekávání z vesnice, také žáci z města Sušice mají k přírodě blízko. Více než polovina dotázaných žáků z města chodí do přírody alespoň 1x i vícekrát za týden. Sušice je město zhruba o 11 000 obyvatel, a její poloha dle mého názoru přispívá k vytváření pozitivního vztahu lidí k přírodě, často bývá označována jako brána Šumavy. Město je obklopeno zelení a lesnatými kopci, které jsou přímo ze Sušice dobře přístupné.

V intenzitě pohybových aktivit mezi žáky z města a vesnice během týdne byl vysledován minimální rozdíl. Nejčastěji se pohybovým aktivitám věnují 3–4x týdně, což považují za dostatečné. V současné době se hovoří o nedostatku pohybu u dětí, daný problém se na většinu žáků na Sušicku dle výzkumu nevztahuje.

Při porovnávání účasti žáků na kulturních akcích se předpoklad potvrdil. Žáci z města navštěvují kulturní zařízení podstatně častěji oproti žákům z vesnice. Žáci z vesnice nejčastěji navštěvují kulturní zařízení pouze příležitostně, žáci z města se účastní kulturní akce každý měsíc. Není překvapující, že v malých obcích většinou chybí kulturní vyžití, přesto by se měla škola, rodina i obec snažit podporovat kulturní život dětí na venkově, rozvíjet u dětí kulturně-spoločenské aktivity např. pořádat výstavy, divadla apod.

Za další pozitivní zjištění považují skutečnost, že žáci jak z vesnice, tak z města jsou vedeni k domácím pracím. Spousta žáků pomáhá s domácími pracemi dokonce denně, což převažuje zejména u žáků vesnických.

Z hlediska organizovaného trávení volného času navštěvují více zájmových kroužků během týdne žáci z města. Ve městě dotazovaní uvedli nejčastěji 2 či 3 zájmové kroužky během týdne. Žáci na vesnici většinou navštěvují kroužek pouze jeden nebo dokonce žádný. Téměř 27 % dotazovaných žáků z vesnice nenavštěvuje zájmové kroužky. Žáci z malých obcí postrádají nabídky zájmových aktivit a dojížděka do okolních měst sebou přináší řadu úskalí a překážek. Pro žáky z města jsou zájmové kroužky mnohem dostupnější.

Výzkum byl prováděn v konkrétní lokalitě Sušicka v Plzeňském kraji, proto lze předpokládat, že na jiném území by výsledky dopadly trochu jinak. Je důležité, aby si nejen rodiče dětí, samotní žáci, obec, ale i celá společnost uvědomila význam náplně volného času dětí. Je žádoucí děti motivovat a vést k plnohodnotnému využívání volného času a naopak omezovat činnosti, které mají na vývoj osobnosti negativní vliv. Činnosti, kterým se žáci ve svém volném věnují, formují jejich osobnost a podílí se na jejich výchově, a tím i budoucí společnosti.

Seznam použitých zdrojů

Monografie:

- BABIAKOVÁ, S. a kol. *Pedagogika volného času a školské kluby dětí*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta, Univerzita Mateja Bela, 2007, ISBN 978-80-8083-431-9.
- ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-534-3.
- ČÁP, J., MAREŠ, J., *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-463-X.
- GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.
- HÁJEK, B. *Nástin metodiky vedení zájmové činnosti*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2007, ISBN 978-80-7290-265-1.
- HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0030-7.
- HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-7290-128-1.
- HAMBÁLEK, V. *Úvod do volnočasových aktivit s klientskými skupinami sociální práce*. Bratislava: Občianske združenie Sociálna práca, 2005. ISBN 80-89185-11-8.
- HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.
- HOFBAUER, B. *Kapitoly z pedagogiky volného času*. České Budějovice, JU, 2010. ISBN 978-80-7394-240-3.
- JŮVA, V. sen. & jun. *Úvod do pedagogiky*. Brno: Paido, 1999. ISBN 80-85931-78-8.
- LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D., *Vývojová psychologie*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 80-247-1284-9.
- MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-X.
- NĚMEC, J. a kol. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 2002. ISBN 80-7315-012-3.
- PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.
- ŘEHÁK, M. *Estetická výchova ve školní a mimoškolní činnosti*. Praha: Ústav školských informací, 1988. ISBN neuvedeno.
- SAK, P.; SAKOVÁ, K. *Mládež na křižovatce*. Praha: Svoboda servis, 2004. ISBN 80-86320-33-2.

- SAK, P. *Proměny české mládeže v pohledu sociologických výzkumů*. Praha: Petrklíč, 2000. ISBN 80-7229-042-8.
- SLEPIČKOVÁ, I. *Sport a volný čas*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-1039-6.
- SPOUSTA, V. aj. *Kapitoly z pedagogiky volného času*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1996. ISBN 80-210-12-74-9.
- SPOUSTA, V. et al. *Metody a formy výchovy ve volném čase*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1996. ISBN 80-210-1275-7.
- SPOUSTA, V. et al. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1994. ISBN 80-210-1007-X.
- VACÍNOVÁ, M., TRPIŠOVSKÁ, D., FARKOVÁ, M., *Psychologie*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2008. ISBN 978-80-86723-47-1.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.
- VÁŽANSKÝ, M.; SMÉKAL, V. *Základy pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 1995. ISBN 80-901737-9-9.
- VESELÁ, J. *Jak ve volném čase?* Hradec Králové: Gaudeamus, 1997. ISBN 80-7041-146-5.
- VÝZKUMNÝ ÚSTAV PEDAGOGICKÝ V PRAZE, *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, s přílohou upravující vzdělání žáků s lehkým mentálním postižením*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2005. ISBN – neuvedeno.

Zákonné normy:

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

Internetové zdroje:

Hodnotové orientace dětí ve věku 6–15 let. *Národní institut dětí a mládeže MŠMT: Národní registr výzkumu o dětech a mládeži* [online]. 2011 [cit. 2012–07–08]. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zpravy/1310479648.pdf>.

HEŘMANOVÁ, Jana a Milan MACEK. Metodika pro podporu tvorby školního vzdělávacího programu ve školských zařízeních pro zájmové vzdělávání [online]. 2., aktualiz. a rozš. vyd. V Praze: Národní institut dětí a mládeže, 2009 [cit. 2012–11–27]. ISBN 978–80–86784–77–9. Dostupné z: <http://userfiles.nidm.cz/file/metodika.pdf>.

III. Rámcový vzdělávací program pro základní umělecké vzdělávání. *Výzkumný ústav pedagogický v Praze* [online]. © 2010 [cit. 2012–07–08]. Dostupné z: http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/PZUS_RVPZUV_schvalena_pilotni_varianta_c_121_vodoznak2.pdf

KOVÁŘ, David. *Moderní sportovní klub: řízení a administrativa SK a TJ : poradce pro dobrovolníky působící ve sportu*. Praha: Olympia, 2011, 48 s. ISBN 978–80–7376–315–2. Dostupné z: <http://www.cuscz.cz/files/194MjR.pdf>.

Charakteristika AŠSK ČR. *Asociace Školních Sportovních Klubů České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2013–11–10]. Dostupné z: http://www.ftvs.cuni.cz/assk_web/down/20120828/aacharakteristika-assk-cr.pdf

Přílohy

Příloha č. 1 Dotazník pro žáky
Příloha č. 2 Vyplněný dotazník

Přílohy

Příloha č. 1: Dotazník pro žáky

Milí žáci,

jmenuji se Lenka Dražková. Jsem studentkou Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Píši diplomovou práci na téma: „Rozdíly ve způsobu trávení volného času žáků 2. stupně základní školy žijících ve městě a na venkově“.

Prosím vás o vyplnění níže uvedeného dotazníku. Dotazník je anonymní, proto se nepodepisujte. Vaše odpovědi budou sloužit k vyhodnocení praktické části mé diplomové práce.

Zakroužkujte vždy jednu možnost z nabídky, která nejvíce odpovídá skutečnosti. Otázky se týkají vašeho volného času.

1. Jsem
 - a) chlapec
 - b) dívka

2. Do jaké třídy chodíš?
 - a) 6. třída
 - b) 7. třída
 - c) 8. třída
 - d) 9. třída

3. Kde bydlíš?
 - a) na vesnici
 - b) ve městě
 - c) nejsem si jist, uveď prosím místo bydliště:

4. Kolik zájmových kroužků týdně navštěvuješ?
 - a) 0
 - b) 1
 - c) 2
 - d) 3
 - e) 4
 - f) 5 a více

5. Jak často chodíš do přírody?
 - a) nechodím do přírody
 - b) méně než 1x za měsíc
 - c) 1x za měsíc
 - d) 2 - 3x za měsíc
 - e) 1x týdně
 - f) 2 - 3x týdně
 - g) více než 3x týdně

6. Jak často navštěvuješ kulturní zařízení (např. kino, divadlo)?
- a) nenavštěvuji
 - b) příležitostně (např. 1 - 2x za rok)
 - c) 1 - 2x za měsíc
 - d) 1x týdně
 - e) několikrát za týden
7. Jak často se věnuješ pohybovým aktivitám (např. jízda na kole, lyžování, fotbal)?
- a) méně než 1x týdně
 - b) 1 - 2x týdně
 - c) 3 - 4x týdně
 - d) 5 - 6x týdně
 - e) více než 6x týdně
8. Kolik dní v týdnu pomáháš s domácími pracemi (např. mytí nádobí, práce na zahradě)?
- a) nepomáhám
 - b) 1 - 2 dny
 - c) 3 - 4 dny
 - d) 5 - 6 dní
 - e) 7 dní
9. Pokud s domácími pracemi pomáháš, kolik času ti práce v daném dni přibližně zabere?
- a) méně než 30 minut
 - b) 30 minut - 1 hodinu
 - c) 1 - 2 hodiny
 - d) více než 2 hodiny
10. Kolik času denně přibližně věnuješ neorganizovaným aktivitám (aktivitám bez vedení dospělé osoby, např. fotbal s kamarády)?
- a) nevěnuji se
 - b) méně než 1 hodinu
 - c) 1 hodinu
 - d) 2 hodiny
 - e) 3 hodiny
 - f) více než 3 hodiny
11. Kolik dní v týdnu sleduješ televizi?
- a) nesleduji
 - b) 1 - 2 dny
 - c) 3 - 4 dny
 - d) 5 - 6 dní
 - e) 7 dní

12. Pokud televizi sleduješ, kolik času jí v daném dni přibližně věnuješ?
- a) méně než 1 hodinu
 - b) 1 hodinu
 - c) 2 hodiny
 - d) 3 hodiny
 - e) více než 3 hodiny
13. Kolik dní v týdnu ve svém volném čase využíváš počítač?
- a) nevyužívám
 - b) 1 - 2 dny
 - c) 3 - 4 dny
 - d) 5 - 6 dní
 - e) 7 dní
14. Pokud počítač využíváš, kolik času přibližně trávíš u počítače v daném dni hraním her nebo na internetu?
- a) méně než 1 hodinu
 - b) 1 hodinu
 - c) 2 hodiny
 - d) 3 hodiny
 - e) více než 3 hodiny

Děkuji za vyplnění dotazníku.

Příloha č. 2: Vyplněný dotazník

Milí žáci,

jmenuji se Lenka Dražková. Jsem studentkou Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Píši diplomovou práci na téma: „Rozdíly ve způsobu trávení volného času žáků 2. stupně základní školy žijících ve městě a na venkově“.

Prosím vás o vyplnění níže uvedeného dotazníku. Dotazník je anonymní, proto se nepodepisujte. Vaše odpovědi budou sloužit k vyhodnocení praktické části mé diplomové práce.

Zakroužkujte vždy jednu možnost z nabídky, která nejvíce odpovídá skutečnosti. Otázky se týkají vašeho volného času.

1. Jsem
 - a) chlapec
 - b) dívka

2. Do jaké třídy chodíš?
 - a) 6. třída
 - b) 7. třída
 - c) 8. třída
 - d) 9. třída

3. Kde bydlíš?
 - a) na vesnici
 - b) ve městě
 - c) nejsem si jist, uveď prosím místo bydliště:

4. Kolik zájmových kroužků týdně navštěvuješ?
 - a) 0
 - b) 1
 - c) 2
 - d) 3
 - e) 4
 - f) 5 a více

5. Jak často chodíš do přírody?
 - a) nechodím do přírody
 - b) méně než 1x za měsíc
 - c) 1x za měsíc
 - d) 2 - 3x za měsíc
 - e) 1x týdně
 - f) 2 - 3x týdně
 - g) více než 3x týdně

6. Jak často navštěvuješ kulturní zařízení (např. kino, divadlo)?
- a) nenavštěvuji
 - b) příležitostně (např. 1 - 2x za rok)
 - c) 1 - 2x za měsíc
 - d) 1x týdně
 - e) několikrát za týden
7. Jak často se věnuješ pohybovým aktivitám (např. jízda na kole, lyžování, fotbal)?
- a) méně než 1x týdně
 - b) 1 - 2x týdně
 - c) 3 - 4x týdně
 - d) 5 - 6x týdně
 - e) více než 6x týdně
8. Kolik dní v týdnu pomáháš s domácími pracemi (např. mytí nádobí, práce na zahradě)?
- a) nepomáhám
 - b) 1 - 2 dny
 - c) 3 - 4 dny
 - d) 5 - 6 dní
 - e) 7 dní
9. Pokud s domácími pracemi pomáháš, kolik času ti práce v daném dni přibližně zabere?
- a) méně než 30 minut
 - b) 30 minut - 1 hodinu
 - c) 1 - 2 hodiny
 - d) více než 2 hodiny
10. Kolik času denně přibližně věnuješ neorganizovaným aktivitám (aktivitám bez vedení dospělé osoby, např. fotbal s kamarády)?
- a) nevěnuji se
 - b) méně než 1 hodinu
 - c) 1 hodinu
 - d) 2 hodiny
 - e) 3 hodiny
 - f) více než 3 hodiny
11. Kolik dní v týdnu sleduješ televizi?
- a) nesleduji
 - b) 1 - 2 dny
 - c) 3 - 4 dny
 - d) 5 - 6 dní
 - e) 7 dní

12. Pokud televizi sleduješ, kolik času jí v daném dni přibližně věnuješ?

- a) méně než 1 hodinu
- b) 1 hodinu
- c) 2 hodiny
- d) 3 hodiny
- e) více než 3 hodiny

13. Kolik dní v týdnu ve svém volném čase využíváš počítač?

- a) nevyužívám
- b) 1 - 2 dny
- c) 3 - 4 dny
- d) 5 - 6 dní
- e) 7 dní

14. Pokud počítač využíváš, kolik času přibližně trávíš u počítače v daném dni hraním her nebo na internetu?

- a) méně než 1 hodinu
- b) 1 hodinu
- c) 2 hodiny
- d) 3 hodiny
- e) více než 3 hodiny

Děkuji za vyplnění dotazníku.